

Female foreign fighters

Een casestudy naar vrouwelijke 'Syriëgangers' in een historisch perspectief

Bachelorscriptie Geschiedenis aan de Universiteit Utrecht

Hannah Joosse

Studentnummer 3752119

Begeleidster Prof. dr. Beatrice de Graaf

Tweede lezer Prof. dr. Isabelle Duyvesteyn

Juni 2015

10.998 woorden

Deze pagina is opzettelijk leeg gelaten.

Inhoudsopgave

Inleiding.....	2
Opzet.....	3
Het belang van dit onderzoek	4
Verantwoording	5
Opbouw	7
Hoofdstuk 1 – <i>Female foreign fighters</i> in de jaren zeventig	8
Theoretisch kader	10
De Leidse studentes	11
De aanloop.....	12
Speelruimte.....	13
Beeldvorming	15
Conclusie	17
Hoofdstuk 2 – <i>Female foreign fighters</i> tussen 2013 en 2015	18
Theoretisch kader	19
De aanloop.....	21
Speelruimte.....	22
Beelvorming	26
Conclusie	28
Conclusie	30
Bibliografie.....	34
Bronnen	34
Literatuur	35
Websites.....	36

Inleiding

Because women constitute half of the population - and one might even say that they are the population since they give birth to the next generation - the enemies of Islam are bent on preventing the Muslim woman from knowing the truth about her religion and her role, since they know all too well what would happen if women entered the field of jihad...¹

Het bovenstaande citaat komt uit het door Al Qaeda gepubliceerde magazine *Al-Shamika* (vertaling: de majestueuze vrouw). Het 31 pagina's tellende blad uit 2011 combineert mode- en schoonheidstips met advies voor het maken van bommen.² De publicatie werd online verspreid door *Al-Fajr Media Center*, een distributeur van Al Qaeda-propaganda en gepubliceerd door de *al-Shamika Media Foundation*. Het *Al-Fajr Media Center* is vermoedelijk ook de verspreider van het blad *Inspire*, dat negen maanden voor *Al-Shamika* werd gedrukt. *Inspire* is een magazine waarin jonge westerse moslims worden opgeroepen om terroristische aanslagen te plegen.³ *Al-Shamika* was niet het eerste jihadistische magazine voor vrouwen. Zo werd *The Granddaughters of Khansa* in februari 2010 gepubliceerd. Deze bladen werden gedistribueerd om moslima's tegenwicht te bieden aan de westerse vrouwelijke bladen.

Uit de publicatie van deze bladen blijkt dat niet alleen mannen door terroristen/jihadisten worden opgeroepen om zich te voegen in de *jihad* ter bescherming van de *Ummah*. De *Ummah* is de wereldwijde gemeenschap van islamitische geloofsgenoten.⁴ Door sommige extremistische groeperingen, zoals Al Qaeda en met name de Islamitische Staat (IS), wordt herleving van de *Ummah* gezien als een ideaal dat gerealiseerd dient te worden.⁵ Ook (westerse) islamitische vrouwen worden door de hierboven genoemde

¹ 'Glossy "Jihad Cosmo" combines beauty tips with suicide bombing advice', *The Daily Mail* (13 maart 2011) <http://www.dailymail.co.uk/news/article-1365806/Glossy-Jihad-Cosmo-combines-beauty-tips-suicide-bombing-advice.html#ixzz3VQfpFKKX>. Geraadpleegd 23 maart 2015.

² Ibidem.

³ Y. Carmen en H. Migron, 'New Trend in Al-Qaeda's Recruitment Efforts: American Muslims Should Carry the Burden of Jihad in U.S.', *The Cyber and Jihad lab* (19 oktober 2014) <http://cjlalab.memri.org/latest-reports/new-trend-in-al-qaedas-recruitment-efforts-american-muslims-should-carry-the-burden-of-jihad-in-u-s/>. Geraadpleegd 23 maart 2015.

⁴ 'Anton de Komlezing', *het Verzetsmuseum* (19 juni 2014) http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/bezoekersinfo/activiteiten_en_nieuws/activiteiten/2014/anton-de-komlezing. Geraadpleegd 23 maart 2015.

⁵ Tom Quiggin, 'Understanding al-Qaeda's Ideology for Counter-Narrative Work', *Perspectives on Terrorism*, 3:2 (2009).

groeperingen opgeroepen om zich in te zetten voor het opbouwen van de *Ummah*. Met succes zou je kunnen stellen. Een klein, maar groeiend aantal vrouwen steunen hun fundamentalistische echtgenoten, vrienden of broers in het volgen van een radicale interpretatie van de islam. Op 24 februari 2014 stelde de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid (NCTV) vast dat het om ongeveer 20 vrouwen ging.⁶ In november 2014 was dat aantal opgelopen tot 30.⁷ Het laatste aantal dat bekend is bij de Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (AIVD), uit mei 2015, gaat over de 40.⁸ Dit betekent dat in ruim een jaar tijd het aantal vrouwelijke ‘Syriëgangsters’ verdubbeld is. In dit onderzoek worden deze vrouwen zogenaamde *female foreign fighters* genoemd.

Opzet

Dit onderzoek richt zich op deze groep vrouwen. De centrale vraag die behandeld wordt is: ‘welke rol spelen Nederlandse *female foreign fighters* uit de jaren zeventig en uit 2013-2015 binnen plaatselijke terroristische organisaties die actief zijn in het Midden-Oosten en hoe wordt die rol waargenomen door de Nederlandse media?’ Om een antwoord te kunnen geven op deze vraag zullen er twee casussen van *female foreign fighters* met elkaar vergeleken worden. Door een historische vergelijking te maken tussen twee soortgelijke fenomenen in twee verschillende tijden, kan worden onderzocht in hoeverre de context van belang is en welke constanten en verschillen er tussen de twee casussen zijn. Van beide casussen zal de aanloop, de speelruimte en de beeldvorming worden geanalyseerd.

De eerste casus stamt uit de jaren zeventig en betreft twee Leidse studentes: Margot Heijnsbroek en Paula Witkam, die in 1973 samen een reis maakten door het Midden-Oosten. Ze gingen daar heen uit bewogenheid met het lot van de Palestijnen. Ze werden op 13 september 1973 aan de grens van Israël gepakt met een recept voor het maken van een bom. De twee vrouwen verdwenen voor drie maanden in de cel. Ze zouden mee hebben gewerkt aan een ‘vijandige, tegen de staat Israël gerichte actie.’⁹

De tweede casus gaat over een vrouwelijk jihadistische uit Limburg anno 2015, de twintigjarige ‘Aïcha’. Deze Nederlandse jonge vrouw bekeerde zich tot de islam, werd verliefd op een ‘Syriëstrijder’ en besloot met hem te willen trouwen. Ze vertrok in februari

⁶ Kaja Bouman, ‘Geradicaliseerde jongens blijven tot ze sterven’ (28 februari 2014) <http://www.onderzoeksredactie.net/2014/02/28/2034/>. Geraadpleegd 5 juni 2015.

⁷ Nationaal Coördinator Terrorisme en Veiligheid, ‘Dreigingsbeeld Terrorisme Nederland, 37’ (12 November 2014) <https://www.nctv.nl/onderwerpen/tb/dtn/actueeldreigingsniveau>. Geraadpleegd 5 juni 2015.

⁸ ‘Inmiddels ruim 40 Nederlandse vrouwen verhuisd naar kalifaat’, *de Volkskrant* (23 april 2015).

⁹ Hannah Dogger, ‘Verdacht van terrorisme: Leidse studentes in de cel’ (14 december 2010) <http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/2009-2010/Verdacht-van-terrorisme-Leidse-studentes-in-de-cel.html>. Geraadpleegd 23 mei 2015.

2014 naar Syrië en leefde een aantal maanden in Raqqa, de hoofdstad van de zelfuitgeroepen Islamitische Staat. Ze werd in november van datzelfde jaar door haar moeder teruggehaald naar Nederland. Eenmaal thuis werd ze in voorarrest geplaatst en aangeklaagd door het Openbaar Ministerie (OM) voor lidmaatschap van een terroristische organisatie. Er was echter niet genoeg bewijs gevonden dat Aïcha in Syrië heeft deelgenomen aan de *jihād* en daarom besloot het OM op 18 mei 2015 de zaak te seponeren.¹⁰ Haar advocate Françoise Landerloo stelde dat Aïcha alleen in het gebied was om vluchtelingen en bewoners te helpen.¹¹

Het belang van dit onderzoek

Dit onderzoek naar de rol, de speelruimte en de beeldvorming over *female foreign fighters* draagt zowel bij aan het academisch debat als aan het debat dat speelt onder verscheidene veiligheidsdiensten naar deze groep van vrouwen.

Aan het academisch debat wordt bijgedragen omdat er simpelweg nog weinig onderzoek gedaan is door academici om dit fenomeen te contextualiseren. Dit onderzoek is daar een van de eerste pogingen toe.

Ten tweede is onderzoek naar de beeldvorming van dit fenomeen erg belangrijk. Door te onderzoeken in hoeverre de beeldvorming afwijkt van de rol die deze vrouwen spelen, kan de dreiging correct worden ingeschat. Dat is van belang voor de veiligheidsdiensten, die immers passend beleid dienen te vormen over dit fenomeen. De interventies zijn dan niet gebaseerd op de *vermeende* rol die de vrouwen spelen maar op de rol die zij daadwerkelijk spelen. Dat maakt de mogelijke interventies *evidence based*. Die vermeende rol kan immers misleidend zijn. De beeldvorming kan verbloemen hoe de feitelijke motieven en achtergronden van een radicaliseringstraject er uit hebben gezien.¹² Naarmate dit radicaliseringsproces verder is gevorderd en de vrouw in kwestie meer in de media is gekomen, nemen de mogelijkheden tot deradicalisering af. In dat proces speelt de beeldvorming een gevaarlijke rol.¹³ Die beeldvorming werkt namelijk als een etiket op de jonge vrouw, hetgeen kan bijdragen aan die afnemende mogelijkheden tot deradicalisering. Dat is belangrijk om te beseffen voor veiligheidsdiensten. Zij zullen het deradicalisatie traject voor deze vrouwen hierop aan moeten passen.

¹⁰ 'Syriëgangster Aïcha wordt niet vervolgd', *de Volkskrant* (19 mei 2015) <http://www.volkskrant.nl/binnenland/syriëgangster-aïcha-wordt-niet-vervolgd~a4032275/>. Geraadpleegd 23 mei 2015.

¹¹ 'OM ziet af van vervolging 19-jarige Syriëganger Aïcha', *NRC Handelsblad* (19 mei 2015).

¹² Beatrice de graaf, *Gevaarlijke vrouwen: tien militante vrouwen in het vizier* (Amsterdam, 2012) 17.

¹³ de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 323.

Verantwoording

Het is van belang om te verantwoorden waarom specifiek voor deze casussen van Paula en Margot en van Aïcha is gekozen om de hoofdvraag te beantwoorden. Dat heeft voornamelijk praktische redenen.

Over een andere *female foreign fighter* uit de jaren zeventig, Lidwina Janssen, is al vaker geschreven, terwijl over soortgelijke vrouwen uit die tijd (bijvoorbeeld Els van Hout en Henriette Windemeijer) minder bekend is. Er zal kort op hun verhalen worden ingegaan ter illustratie dat Paula en Margot niet de enige *female foreign fighters* waren in de jaren zeventig. Het autobiografische boek van Margot en de aandacht die toentertijd aan dit verhaal werd geschonken in de media maakt dat de gekozen casus geschikt is voor een dergelijke reconstructie.

Er zijn meer gevallen van *female foreign fighters* in de periode 2013-2015 bekend dan in de jaren zeventig. Wat een reconstructie van deze verhalen belemmert, is dat velen van hen nog in Syrië zijn en er daarom weinig over hen bekend is. Aïcha is teruggekeerd naar Nederland en haar verhaal werd wereldnieuws door het terughalen door haar moeder. Daarnaast is haar toenmalige echtgenoot ‘Yilmaz’ ook erg bekend. Dat maakt dat ook voor Aïcha de aanloop, de speelruimte en de beeldvorming over haar verhaal goed te reconstrueren valt.

Deze verhalen spelen zich af in verschillende tijdperken en ook de handelingen, motieven en geloofsovertuigingen van de vrouwen verschillen van elkaar. Desondanks kunnen deze twee casussen inzicht verschaffen in de rol die Nederlandse vrouwen spelen binnen terroristische organisaties die actief zijn in het Midden-Oosten.

Er zijn een viertal overeenkomstige kenmerken tussen de twee casussen. Ten eerste komen alle vrouwen die in dit artikel worden onderzocht uit Nederland. De tijden zijn veranderd, maar de vrouwen zijn opgegroeid in een Nederlandse cultuur. Bovendien hebben zij te maken met de Nederlandse autoriteiten. Daaronder vallen justitie en verscheidene veiligheidsdiensten, zoals de AIVD, de NCTV (voorheen NCTb) en de politie. Zowel in de jaren zeventig als in 2015 is terrorismebestrijding binnen het politieke proces vormgegeven, moet de regering politieke steun vinden voor haar plannen en moeten dreigingsbeelden in een praktijk worden omgezet.¹⁴ Ten tweede mengden deze vrouwen zich in een conflict uit het Midden-Oosten. Dit is de tweede belangrijke geografische constante. Zowel Nederland als het Midden-Oosten dienen daarmee als geografische afbakening van dit onderzoek. De derde

¹⁴ de Graaf, *Theater van de angst: de strijd tegen terrorisme in Nederland, Duitsland, Italië en Amerika* (Amsterdam, 2010) 23.

overeenkomst is dat de vrouwen worden ingezet door organisaties uit het Midden-Oosten. Zij opereren niet voor een Nederlandse groepering, maar staan in dienst van organisaties uit de regio waar het conflict zich af heeft gespeeld. De laatste en belangrijkste overeenkomst tussen de verhalen over de vrouwen, is dat zij niet op zichzelf staan. Er zijn van de jaren zeventig een tiental verhalen bekend over Nederlandse vrouwen die naar het Midden-Oosten trokken om daar een rol te vervullen als ‘vriendin van’, koerier of strijder. Dit zal verder toegelicht worden in hoofdstuk 1. Ook in 2015 is het verhaal van Aïcha geen uitzondering op de regel. Deze overeenkomsten zijn van belang, omdat ze dit onderzoek naar *female foreign fighters* afbakenen. Het is binnen de kaders van deze gemeenschappelijkheden dat dit onderzoek plaatsvindt.

Als laatste is het van belang om de vergelijking tussen de jaren zeventig en vandaag de dag te verantwoorden. Er zijn uiteraard grote verschillen aan te wijzen tussen *foreign fighters* van toen en nu. Beatrice de Graaf, historica en terrorisme-expert, stelt in haar studie *Theater van de Angst* dat dankzij internet en de directe toegang tot de media de radicaliseringsprocessen sneller verlopen.¹⁵ Daarnaast stellen een aantal onderzoekers dat de neiging tot destructie die religieuze terroristen en fanatici plegen veel groter geacht wordt dan in de jaren zeventig.¹⁶ Ten slotte is het voor een regering tegenwoordig moeilijker om een nationale koers te varen in de aanpak van terrorisme. Er is namelijk sprake van een mondiaal discours over terrorisme, hetgeen in de jaren zeventig vrijwel ontbrak.¹⁷

Er zijn echter ook een aantal overeenkomsten tussen beide tijdperken. In beide decennia kwam het fenomeen van radicalisme voor, hoewel die radicaliteit in de jaren zeventig minder beladen was dan tegenwoordig. Een klein aantal van de groeperingen uit de jaren zeventig zocht met geweld de confrontatie op. Voorbeelden van dergelijke gewelddadige acties zijn die van de Zuid-Molukse jongeren, de Revolutionaire Anti-Racistische Actiegroep (RaRa) en de communistische organisatie de ‘Rode Jeugd’. Er vielen toentertijd circa 20 dodelijke slachtoffers als gevolg van terroristische aanslagen. Die vorm van radicalisme veroorzaakte een golf van woede en angst onder burgers. Destijds was het belangrijk om deze organisaties te duiden. Dat is nu ook het geval. De mechanismen en patronen die zich in de jaren zeventig voordeden, zijn daarom nog steeds relevant.

¹⁵ de Graaf, *Theater van de Angst*, 23.

¹⁶ Vgl. Mark Dechesne, ‘Obedience to Divinity? The Psychology of Jihadist WMD terrorism’, 61-82. zoals gesteld in: de Graaf, *Theater van de Angst*, 23.

¹⁷ de Graaf, *Theater van de Angst*, 23.

Opbouw

Dit onderzoek bestaat uit twee delen. Na de inleiding volgt het eerste hoofdstuk waarin *female foreign fighters* uit de jaren zeventig worden besproken. Dat begint met een theoretisch kader, waarin beschreven wordt wat de stand van zaken omtrent deze vrouwen was. In hoeverre waren Paula en Margot exemplarisch voor hun tijd? Wat wisten veiligheidsdiensten en de Nederlandse regering over *female foreign fighters*; werd dit fenomeen als een probleem beschouwd? Daarna volgt de praktische uitwerking. De case studie over Paula en Margot zal uitvoerig besproken worden. Door middel van een reconstructie van de levens van deze *female foreign fighters* wordt getracht een beeld te scheppen van wat hen bewogen heeft een dergelijke daad te ondernemen. Eerst wordt de aanloop van de reis besproken, waarop een reconstructie volgt van wat de vrouwen in het Midden-Oosten deden en welke rol zij hadden binnen de terroristische organisatie. Wat deden ze daar? Konden zij zelf beslissingen maken over waar ze naartoe gingen en wat ze deden of werd dat gedicteerd? Als laatste wordt de beeldvorming in het publieke domein behandeld. Hoe werd er gereageerd door de media op de belevingen van deze vrouwen? En wat voor rol bedeede de media hen toe? De angst voor terrorisme en de maatregelen die worden genomen, zijn immers nauw verbonden met de vooroordelen van diezelfde samenleving.¹⁸

In het tweede deel wordt er binnen datzelfde kader gekeken naar het heden. De inleiding van dit hoofdstuk begint met een theoretisch overzicht. Wat wordt er in de academische literatuur geschreven over *female foreign fighters*? Dit deel van het hoofdstuk zal zich voornamelijk richten op de theorieën van Edwin Bakker en Seram de Leede en Katherina von Knop. Daarin wordt de theorie van de *female jihad* nauwkeurig besproken, zoals beschreven in het artikel *The Female Jihad* van Katherina Von Knop. Hierna volgt ook een praktische uitwerking. Hierin zal de case studie van Aïcha worden behandeld. Dat begint met een aanloop, daarna wordt haar speelruimte beschreven en als laatste wordt de beeldvorming binnen de Nederlandse media behandeld.

Uit dit onderzoek zal blijken dat de rol van *female foreign fighters* gedicteerd wordt door algemeen geldende rollen in de samenleving; het is een weerspiegeling van de heersende cultuur. Het onderzoek is exploratief van aard. Er is namelijk weinig specifiek onderzoek naar de rol van Nederlandse *female foreign fighters* verricht. Het hoopt een bijdrage te leveren aan informatieverschaffing rondom Nederlandse vrouwelijke ‘Syriëgangers’.

¹⁸ de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 14.

Hoofdstuk 1 – *Female foreign fighters* in de jaren zeventig

Nederland kende golven van radicalisme in de jaren zeventig. Dit fenomeen vond plaats onder de steeds groter wordende groep studenten. In de jaren zeventig van de vorige eeuw leek ‘de revolutie’ in aantocht. Vol optimisme werd het socialistische gedachtegoed nieuw leven ingeblazen door de generatie ‘babyboomers’. Deze politiek geëngageerde jongeren wilden afrekenen met de naoorlogse maatschappij die grijs en bovenal conservatief aardeed.¹⁹ Zij zette zich in voor een antikapitalistisch en anti-imperialistische strijd tegen het gevestigde regime.²⁰ Veel van deze Nederlandse groeperingen hadden internationale contacten; zo hielp de Rode Jeugd de *Rote Armee Fraktion* in Nederland, en het Nederlands Palestina Komitee was in zee gegaan met organisaties die samenwerkten met de *Palestine Liberation Organization* (PLO).²¹ In deze internationale omgeving waren er naast Paula en Margot nog enkele andere Nederlandse vrouwen die zich bij een buitenlandse organisatie aansloten. Hieronder zullen een aantal van hun verhalen besproken worden.

Een van de eerste bekende verhalen van een *female foreign fighter* in de jaren zeventig gaat over Henriette Windermeier. De negentienjarige Nederlandse vrouw die in de kranten ‘een aantrekkelijke blonde schone in hotpants’ werd genoemd, kwam in 1971 in contact met het Palestijnse Front voor de Bevrijding van Palestina (PFLP), zonder dat ze zich daar bewust van was.²² Ze had een jongen leren kennen tijdens een vakantie in Rome en ‘na vijf dagen verliefd gedrag vroeg hij of zij voor hem een koffer mee wilde nemen, die hij te veel bij zich had.’²³ In sommige kranten werd hij haar ‘verloofde’ genoemd.²⁴ Ze zou samen met de jongen van Rome naar Tel Aviv vliegen. Ze vloog echter alleen naar Israël, want de jongeman was niet komen opdagen.²⁵ Het Nederlandse meisje had, zonder het te weten, een koffer vol explosieven bij zich. Die had via een barometer op grote hoogte moeten ontploffen. Aangenomen werd dat het PFLP verantwoordelijk was voor de gepoogde bomaanslag.²⁶ Het meisje werd twee dagen vastgezet in Israël, waarschijnlijk op verdenking van hulp aan een

¹⁹ ‘Op de drempel van de ware strijd’, *de Groene Amsterdammer* (21 september 2010)

<http://www.groene.nl/artikel/op-de-drempel-van-de-ware-strijd>. Geraadpleegd op 23 mei 2015.

²⁰ Ibidem.

²¹ Ibidem.

²² ‘Bommen voor el al. Vriendschap Arabier bijna fataal’, *De Tijd: dagblad voor Nederland* (10 september 1971).

²³ In weer een andere krant werd vermeld dat de jongeman haar vroeg een brief en een koffer mee te nemen naar zijn oma, die in Bethlehem woonde aan de Westelijke Jordaanoever. Hij kon daar vanwege de Zesdaagse Oorlog niet komen in: ‘Bommen voor El Al.’, *De Tijd* (10 september 1971).

²⁴ Onwetende meisjes als levende bommen in vliegtuig van El-Al, *Nieuwsblad van het Noorden* (06 september 1971).

²⁵ ‘El Al-vliegtuigen aan ramp ontsnapt’, *Het vrije volk: democratisch-socialistisch dagblad* (06 september 1971).

²⁶ Ibidem.

terroristische organisatie.²⁷ Ze werd echter na de verhoren vrijgelaten. Aangenomen werd dat ze onwetend en naïef had gehandeld.²⁸

Vijf jaar later, in 1976, nam een Drents onderwijzersechtpaar die lid waren van het Palestina Komitee, Adri Eeken en Ciska Brakenhoff, contact op met de Rode Hulp (RH).²⁹ Ze op hun reizen door Palestijnse vluchtelingenkampen onder de indruk geraakt van het extreem-linkse PFLP.³⁰ Het echtpaar wilde de strijd naar Nederland halen en zochten daarvoor vrijwilligers die hen wilden helpen om aan een guerrillatraining in Zuid-Jemen deel te nemen. De vraag was hoe zij vrijwilligers moesten vinden. De Rode Hulp was daarop hun antwoord, ‘voor al uw terroristische wensen’.³¹ Er werd er een groep van vijftien Nederlanders gerekruteerd. Die groep werd aangevoerd door een vrouw en van de deelnemers was de helft vrouw.³² Aldaar maakte de Nederlandse groep kennis met een aantal leden van de RAF die zich op nieuwe acties aan het beraden waren. Het was voor de Nederlandse groep een ontvullende ontmoeting. De ervaren Duitsers van de RAF, van wie enkelen ook als instructeur optraden, ergerden zich enorm aan de onkunde en onwetendheid van de Nederlandse beginners en achten hen duidelijk volkomen ongeschikt voor de gewapende strijd. Dat vonden de Nederlanders kennelijk ook van zichzelf, want afgezien van het echtpaar Eeken beëindigden alle Jemen-gangers na terugkeer in Nederland abrupt hun loopbaan in de stadsguerrilla.

Lidwina Janssen zette echter haar strijd door. Eenmaal weer terug in Nederland had Lidwina een brief voor Ciska Eeken meekregen van de operationele commandant Wadi Haddad, de tweede man van het PFLP. Hij verwachtte dat de Nederlanders in september een verkenningsmissie voor hem zouden uitvoeren.³³ Luciën, Evert en Ciska besloten om Marinus en Lidwina op verkenning te sturen.³⁴ Lidwina was naïef, onbesproken en de Palestijnse zaak

²⁷ ‘El Al-vliegtuigen aan ramp ontsnapt’, *Het vrije volk* (06 september 1971).

²⁸ ‘Onwetende meisjes als levende bommen’, *Nieuwsblad van het Noorden* (06 september 1971).

²⁹ De Rode hulp was een afsplitsing van de rode jeugd. De radicalisering en de reactie van de overheid leidde ertoe dat een deel van de Rode Jeugd, net als de RAF, ondergronds ging. De bovengrondse beweging werd de Rode Hulp genoemd.

³⁰ Antoine Verbij, *Tien rode jaren: links radicalisme in Nederland 1970-1980* (Amsterdam, 2005) 183.

³¹ Ibidem.

³² Andere leden van de groep die het trainingskamp bezochten, waren onder anderen de initiatiefnemers Adri Eeken, Ciska Brakenhoff, de reeds overleden Lucien van Hoesel, zijn weduwe Mirjam van Hoesel, Evert van den Berg, Annie Westebring, Lidwina Janssen en mogelijk ook Sam Pormes, de latere GroenLinks-senator. Over de laatst genoemde bestaat veel onduidelijkheid of hij hieraan heeft meegedaan in: ‘Senator Pormes geroyeerd als lid GroenLinks’, *Trouw* (28 november 2005)

<http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1548514/2005/11/28/Senator-Pormes-geroyeerd-als-lid-GroenLinks.dhtml>. Geraadpleegd 05 juni 2015.

³³ de Graaf, *gevaarlijke vrouwen*, 104.

³⁴ Ibidem, 105.

loyaal toededaan.³⁵ Met haar westerse uiterlijk zou ze onopgemerkt verkenningen kunnen uitvoeren. Zij stemde in. Zij bracht op zowel de luchthavens van Tel Aviv als Bombay de veiligheidsmaatregelen in kaart in opdracht van de Palestijnen. Op de luchthaven Ben-Goerion werd ze in september 1976 gearresteerd.³⁶ Ze had geen wapens of explosieven bij zich, maar wel ‘verdachte documenten’ en lijsten met namen in code.³⁷ Op 6 oktober strafte de rechter in Israël haar met zes jaar gevangenis wegens samenspanning tegen de staat.

Een ander opmerkelijk verhaal gaat over Els van Hout. Zij werd in augustus 1978 veroordeeld tot een jaar gevangenisstraf, nadat zij op 5 mei van datzelfde jaar in Amsterdam was aangehouden.³⁸ Ook Els was in een ‘terroristenkamp’ van het PLFP in Zuid-Jemen geweest.³⁹ Op 13 juli 1980 werd zij in Belfast (Noord-Ierland) op verdenking van de wet tegen terrorisme aangehouden. Zij was daar samen met een groep Nederlandse vrouwen om een vrouwen centrum op te richten in een voormalig kantoor van het verboden Ierse Republikeinse leger (IRA).⁴⁰ Na een maand te hebben vastgezeten, verhoord en, zoals ze zelf beweerde, gemarteld te zijn, werd Els vrijgelaten.⁴¹

Theoretisch kader

Hoewel er dus wel degelijk *female foreign fighters* uit Nederland kwamen, werden zij niet als zodanig bestempeld. Over de rol die de Nederlandse vrouwen binnen (terroristische) organisaties hebben gespeeld werd nauwelijks nagedacht. Noch de veiligheidsdiensten noch de media waren gebrand op en gevoelig voor de rol die vrouwen aannamen.⁴² Deze vrouwen waren verliefd, naïef en/of volgzaam. Daarmee werd de rol van deze vrouwen gebagatelliseerd. Dat gold zeker voor Lidwina, die handelde in opdracht van PLPF leider Wadi Haddad. Er is getracht haar als slachtoffer van mannelijk geweld neer te zetten. Lidwina zou zwanger zijn geweest van een Arabier en de Palestijnse leider Haddad had haar willen verkrachten.⁴³ Ook de andere vrouwen die in het trainingskamp in Zuid-Jemen zaten werden

³⁵ Antoine Verbij, ‘Westerse guerrilla’s in Palestijnse trainingskampen’, *Historisch Nieuwsblad*, 2 (2006) <http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6760/westerse-guerrilla-s-in-palestijnse-trainingskampen.html>. Geraadpleegd 5 juni 2015.

³⁶ Cf. de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 106.

³⁷ Ibidem, 107.

³⁸ ‘Rechtbank Belfast beslist over arrest Els van Hout’, *Leeuwarder courant* (17 juli 1980); ze werd samen met twee anderen betrappt op het bezit van twee brandbommen, die bestemd waren om het gebouw van de West-Duitse verzekeringsmaatschappij Allianz aan de Keizersgracht in de hoofdstad in lichterlaaie te zetten, bij wijze van steun aan de Duitse RAF-terroriste Ulrike Meinhof.

³⁹ ‘De IRA: een terreurorganisatie met internationale contacten. Noordierse terroristen afhankelijk van buitenlandse steun’, *Reformatorisch Dagblad* (4 mei 1988).

⁴⁰ ‘Nederlandse al 4 dagen in Noordierse cel’, *Nieuwsblad van het Noorden* (16 juni 1980).

⁴¹ ‘Journaliste geheime kampen op 't spoor?’, *Het vrije volk* (15 juli 1980).

⁴² de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 94.

⁴³ Ibidem, 110.

gezien als ‘vriendin van’. Henriëtte was verleid door haar Arabische minnaar en had in haar verliefdheid de koffer meegenomen. Over Els van Hout zijn dergelijke verhalen niet bekend. Er werd weinig aandacht geschonken aan haar arrestatie.

In later verschenen publicaties werd dit verklaard door de tolerante houding van Nederland ten opzichte van terrorisme. Er heerste een grote terughoudendheid om het etiket ‘terrorist’ te gebruiken.⁴⁴ Dat blijkt volgens Paul Abels uit het eerste beleidsdocument over contraterrorisme, de zogenaamde ‘terreurbrief’ die de toenmalige minister-president Barend Biesheuvel op 22 februari 1973 naar de Tweede Kamer stuurde.⁴⁵ Er moest volgens de regering voorzichtig omgegaan worden met tegenmaatregelen. In de brief stond dat de bestrijding van ‘verschijnselen van terroristische aard’ geen vorm mochten aannemen waarin ‘het open karakter van onze samenleving schade zou kunnen worden berokkend’.⁴⁶

In dit klimaat was het mogelijk voor een verdachte van ‘politiek activisme’ na een vrijspraak weer redelijk geruisloos opgenomen te worden in de samenleving. Het is in deze context dat ook het verhaal van Margot en Paula begrepen dient te worden. Dit onderzoek zal aantonen dat deze omstandigheden ervoor zorgden dat de twee studentes weer bijna geruisloos in de Nederlandse samenleving opgenomen konden worden. Zoals zal blijken was de beeldvorming in de Nederlandse media over de twee jonge vrouwen van grote invloed geweest.

De Leidse studentes

In oktober 1974 arriveerden Paula Witkam en Margot Heijnsbroek uit Nederland in Beiroet voor een reis door het Midden-Oosten. Hun reis begon in Libanon en voerde hen langs Jordanië en Syrië met als einddoel Palestina. Zij wilden, naast het vieren van vakantie, zien waar ze zich tot dan toe voor hadden ingezet. Op reis zagen ze hoe het leven in een vluchtelingenkamp was, waarbij ze diep werden geraakt door de armoede en ellende.⁴⁷ In Damascus overnachten de twee bij een zwager van een goede vriend van hen, George Istaphan. De avond voor hun vertrek verzocht deze Palestijnse gastheer de twee een brief op de Westelijke Jordaanoever te bezorgen. De brief was volgens George van groots belang,

⁴⁴ Paul Abels, “‘Je wilt niet geloven dat zoiets in Nederland kan!’: het Nederlandse contraterrorismebeleid sinds 1973’, in Beatrice de Graaf en Isabelle Duyvesteyn (eds) *Terroristen en hun bestrijders: vroeger en nu* (Amsterdam, 2007) 121.

⁴⁵ Paul Abels was analist en beleidsmedewerker bij de BVD/AIVD (1984-2005) en is thanks plaatsvervangend directeur Kennis & Analyse bij de Nationaal Coördinator Terrorismebestrijding (NCTB). Hij heeft diverse historische boeken en artikelen op zijn naam staan en heeft zijn medewerking verleend aan talrijke ambtelijke notities en rapporten op het terrein van de aanpak van radicalisering en terrorisme.

⁴⁶ ‘Rijksbegroting voor het dienstjaar 1973. Hoofdstuk VI – Justitie. Brief van de Minister-president’, *Minister van Algemene Zaken*, 12.000, nr. 11. in Abels, ‘je wilt niet geloven’, 121.

⁴⁷ Margot Heijnsbroek, *Reisdoel Palestina* (Breda, 2010) 29-32 en 38-39.

maar niet gevaarlijk. Na wikken en wegen gingen de twee aarzelend akkoord. In het huis waren ze door George en zijn vrouw Jeanette zo liefdevol ontvangen dat ze zijn verzoek niet konden afslaan. Na een onstuimige reis kwam het tweetal aan bij de Allenby Bridge – de verbinding tussen Jordanië en de Westelijke Jordaanoever. Als de brief na ontcijfering door de Israëlische autoriteiten een instructie voor het maken van bommen en andere explosieven bleek te bevatten, belandden de studentes in de gevangenis en vreesden ze voor langdurige opsluiting.

De aanloop

Paula Witkamp, geboren in 1949, studeerde klassieke talen aan de Universiteit van Leiden. Margot Heijnsbroek studeerde sociologie, eveneens in Leiden. De twee kenden elkaar via de Leidse Palestina Werkgroep. Ze waren daar via afzonderlijke paden terechtgekomen. Paula was na haar gymnasiumdiploma in 1965 naar het Midden-Oosten getrokken. Daar werkte ze in een kibboets. Margot stelde in haar autobiografische boek ‘Reisdoel Palestina’ dat daar ‘de schellen van de ogen waren gevallen’.⁴⁸ Toen ze eenmaal weer in Nederland was, besloot ze zich niet alleen in te schrijven voor een studie klassieke talen, maar ook als lid van de kort daarvoor opgerichte Leidse Palestina Werkgroep.

Margot besloot na haar eindexamen in 1971 sociologie te gaan studeren in Leiden. Kort daarop was ze, via haar toenmalige vriend Frans, eveneens bij de werkgroep beland. Opmerkelijk is dat, voordat Margot aan haar studie begon, ze honderd procent solidair was met het ‘dappere Israël’.⁴⁹ Ze was in 1967 met het uitbreken van de Junioorlog nog ‘in tranen uitgebarsten’.⁵⁰ Frans streed echter voor het Palestijnse volk, hij had zelfs een poster met daarop een Al Fatah-strijder op de muur in zijn studentenkamer hangen. Zijn presentatie van historische feiten over het ontstaan van Israël deden haar duizelen en ze realiseerde zich dat ze geen enkel weerwoord had. Ze besloot zich in te schrijven bij de werkgroep. In die drie jaar zetten beide jonge vrouwen zich in voor de Palestijnse zaak. Dat was niet altijd makkelijk; soms werden ze tijdens collecties die zij hielden uitgescholden of kregen ze opmerkingen als ‘jullie halen geld op voor terroristen’ naar hun hoofd geslingerd.⁵¹

Na drie jaar wilden Margot en Paula graag met eigen ogen zien waar ze zoveel tijd aan spendeerden. Hun reis zou beginnen bij vluchtelingenkampen en woestijnen om vanuit daar naar Damascus en Amman te gaan en te eindigen in Jeruzalem. In Beiroet hoopten zij ‘Wim’

⁴⁸ Heijnsbroek, *Reisdoel Palestina*, 15.

⁴⁹ Ibidem 27.

⁵⁰ Ibidem.

⁵¹ Frank Provoost, ‘“Het was een hel”: hoe twee Leidse studenten in een Israëlische cel belandden’ (04 februari 2010) <http://mareonline.nl/artikel/0910/19/11/achtergrond/>. Geraadpleegd 27 mei 2015.

te ontmoeten, een vriend en medelid van de Palestina Werkgroep die daar samen woonde met zijn vrouw Karimeh. Hij had geregeld dat de twee voor een slaapplek bij zijn schoonfamilie terecht konden: in Damascus bij zijn zwager George. Daar vroeg George op de laatste avond aan Paula of ze iets mee wilden nemen om af te leveren. George schreef met witte inkt een boodschap in het Arabisch, die hij in Paula haar multomap stopte. Paula stelde haar vriendin hiervan op de hoogte. Margot kreeg echter enige argwaan en vroeg wat er stond. Het is beter als jullie dat niet weten, had hij gezegd. Hij stelde hen echter gerust dat het niet gevaarlijk was en dat wanneer ze opgepakt zouden worden, ze hoogstens één à twee dagen vast konden zitten. Uiteindelijk besloten ze zich er bij neer te leggen.

Eenmaal op de Allenby Bridge werd de brief na het inspecteren van de tas van Paula ontdekt. Ook Margot, die in eerste instantie door had mogen lopen, werd teruggedroepen. In een jeep werden ze naar Jeruzalem gebracht en in een kleine, smerige cel gegooid. Bijna twee weken lang leefden Paula en Margot in compleet isolement. Via het consulaat kregen de twee te horen dat zij door de staat werden aangeklaagd. Ze zouden berecht worden ‘op het hoogste niveau’, hetgeen door de Israëlische regering was beslist. Uiteindelijk viel de straf mee: ze werden veroordeeld tot dertig maanden celstraf, maar daarvan was 26,5 maand voorwaardelijk. Daardoor zaten zij uiteindelijk ‘maar’ drie maanden vast in de Israëlische cel.

Speelruimte

De vraag rijst in hoeverre Margot en Paula hun eigen keuzes hadden kunnen maken. Ofwel, de vraag hoe groot hun speelruimte was. Laten we beginnen bij de keuze om naar het Midden-Oosten af te reizen. Van Margot weten we dat zij vanwege haar vriend Frans lid was geworden van het Palestina Komitee. Hevig onder de indruk van zijn retorisch vermogen had zij het gevoel niet anders te kunnen kiezen dan voor het pro-Palestina front. ‘Mijn verliefdheid deed onontkoombaar de rest’, zoals ze zelf schreef.⁵²

Uit het verhaal valt op te maken hoe klein de invloed van de twee vrouwen op de terroristische organisatie was, hoe weinig ze betrokken werden bij de plannen van Al Fatah en de rol die zij hebben gespeeld. Op Schiphol werd al duidelijk dat Margot en Paula weinig inspraak hadden binnen zowel de Nederlandse als de Palestijnse organisaties. Ze werden niet betrokken bij de grotere plannen van beide organisaties. Toen ze in de rij stonden bij de incheck balie kwam er een vrouw aangelopen met een doos in haar handen. ‘Voor de Rode Halve Maan’, had ze gezegd en tegelijkertijd de doos in Margot haar handen geduwd.⁵³ Ze kregen de orders om de doos daar te bezorgen, bij het Gaza-ziekenhuis. Een keuze hadden de

⁵² Heijnsbroek, *Reisdoel Palestina*, 27.

⁵³ Ibidem.

twee jonge vrouwen niet. Ze wisten niet eens wat er in de geheimzinnige doos zat. Toen ze in Beiroet bij het PLO kantoor kwamen, werd ook al snel duidelijk dat de twee vrouwen niet betrokken werden. Daar duurde het lang voordat zij te woord werden gestaan en werden zij pas na drie dagen meegenomen naar het Palestijnse vluchtelingenkamp. Uit dit gegeven blijkt dat de rol van de twee jonge vrouwen toen al gemarginaliseerd werd. Ze waren ingezet als ‘koerier’ en werden niet op de hoogte gesteld van de plannen die Al Fatah voor hen had. Ze waren uitvoerend grondpersoneel voor de organisatie uit het Midden-Oosten.

De twee konden zich geografisch gezien vrij bewegen; zij hadden in die zin veel speelruimte. Zo ging Wim al eerder naar Damascus maar wilden Paula en Margot graag een toeristisch ommetje maken. Het is echter onduidelijk of Paula en Margot van plan waren om naar Damascus te gaan, of dat zij daar naartoe reisden op Wim’s aanraden. Waarom zochten zij hem in Syrië op en gingen zij niet direct naar Beit Jala, zijn woonplaats in de Westelijke Jordaanoever? Margot schrijft in haar boek dat zij in het gastgezin van George ‘een hoge pief van Al Fatah’ hadden ontmoet, die Aboe Aziez werd genoemd.⁵⁴ Het lijkt erop dat de twee jonge vrouwen kennis hadden van de connectie tussen George en de Al Fatah-organisatie. Toch namen ze de brief mee.

Hieruit blijkt dat de twee jonge vrouwen een grote speelruimte hadden. Ze maakten zelf beslissingen over de route, over waar ze sliepen en over wat ze op hun reis deden. Ze werden ook niet onder druk gezet van Al Fatah om de brief mee te nemen. Die keuze was geheel aan henzelf geweest. Dat maakt de twee misschien toch minder ‘onschuldig’ dan, zoals hieronder zal blijken, veelal werd gedacht. Was de brief aangekomen op de plaats van bestemming dan hadden er zelfs (dodelijke) slachtoffers kunnen vallen door de actie van de Nederlandse vrouwen. Zo ver is het gelukkig niet gekomen, maar het toont dat ‘naïviteit’ ook erg gevaarlijk kan zijn.

Bovendien is diezelfde naïviteit ook hun redding geweest. De Israëliische autoriteitendiensten kwamen er na vele verhoren achter dat de vrouwen niet waren betrokken bij het plan van Al Fatah. Daarom viel de straf die ze kregen uiteindelijk mee. Waren zij op de hoogte geweest van de inhoud van de brief, had het heel anders voor hen kunnen aflopen. Voor soortgelijke ‘hand- en spandiensten’ hadden andere vrouwen en mannen namelijk meer dan zes jaar celstraf gekregen. Zoals Khadija, de vrouw voor wie de brief bestemd was en Lidwina Janssen, die ook zes jaar celstraf had gekregen. Doordat Al Fatah de rol van Margot

⁵⁴ Heijnsbroek, *Reisdoel Palestina*, 55.

en Paula binnen hun organisatie had gemarginaliseerd en hen enkel als koerier had gebruikt, kwamen de twee er met de schrik vanaf.

Beeldvorming

‘Studenten waren op terreurmissie’, luidde de dikgedrukte kop van *De Telegraaf* op zaterdag 28 september 1974. Het artikel gaat verder:

De Israëliische ambassade in Den Haag heeft gisteren bekendgemaakt, dat de drie Nederlandse studenten die vorige week in Israël zijn gearresteerd, bezig waren met een missie voor de Palestijnse terroristische organisaties.⁵⁵

De vrouwen en Willem Thierens – ‘Wim’, de vriend die hen geholpen had aan het logeeradres bij George – werden door de Israëliische autoriteiten beschuldigd voor hulp aan een terroristische organisatie. *Nieuwsblad van het Noorden* trok een soortgelijke conclusie:

De gang van zaken zal waarschijnlijk als volgt zijn geweest: De meisjes hebben in de Arabische landen die zij bezocht hebben contact gehad met alle mogelijke leden van de Palestijnse commando-organisaties. Zij hebben een brief meegekregen, waarschijnlijk in het Arabisch gesteld, en deze brief is bij de uitvoerige veiligheidscheck aan de Allenby brug, waar zij Israël binnenkwamen, gevonden. Deze brief bevatte voor hen belastend materiaal. [...] Waarschijnlijk was deze brief bestemd voor Willem Thierens, die zij zouden gaan opzoeken. [...] Het ligt verder voor de hand dat de meisjes verklaren dat zij de inhoud van deze brief niet gekend hebben.⁵⁶

De media waren het er over eens dat het drietal zelf geen terroristen waren, maar zij werden wel gelieerd aan de terroristische groepering Al Fatah. Vlak na de arrestatie werden hun inspanningen in veel krantenartikelen gekenmerkt door woorden als ‘hulp aan terroristische organisaties’, ‘smokkelaars’, ‘spionage’ en ‘terreurmissie’.

Deze beeldvorming valt voor een deel te verklaren door de kijk van de Nederlandse samenleving op het Palestina Komitee. Het Komitee werd er door de Israëliische autoriteiten van beschuldigd een dekmantel te zijn voor anti-Israëliische terreurorganisaties.⁵⁷ Hoewel dit

⁵⁵ ‘Israël vindt belastend materiaal op Nederlanders: ‘studenten waren op terreurmissie’, *De Telegraaf* (28 oktober 1974).

⁵⁶ ‘Israëliische ambassade verbreekt zwijgen, Nederlanders werkten voor de terroristen’, *Nieuwsblad van het Noorden* (28 september 1974).

⁵⁷ ‘Boos Palestinacomité: Geen terreurdekmantel’, *Het Vrije Volk* (28 september 1974).

moeilijk te generaliseren valt, zijn er een aantal voorbeelden waaruit blijkt dat het NPK ook in Nederland in een bepaalde mate als ‘gevaarlijke organisatie’ werd gezien. Drie joodse kerkgenootschappen in Nederland schreven samen met de Zionistenbond een brief aan toenmalig minister Pronk waarin zij een subsidie die het NPK had aangevraagd als een gevaar voor de veiligheid bestempelden.⁵⁸ Zij lichtten daarin toe dat de NPK door het steunen van ‘de terreur tegen Israël’ bijdroeg aan het scheppen van een sfeer in Nederland ‘waarin dwaze enkelingen rijp gemaakt kunnen worden voor het leveren van daadwerkelijke hand- en spandiensten ter voorbereiding van aanslagen’. Daarbij doelden zij onder andere op het optreden van de jonge Leidse studentes.⁵⁹

Toenmalig Minister van Justitie Van Agt liet na de arrestatie van Lidwina nog een proefballonetje op om ‘samenspanning tot terroristische acties’ strafbaar te stellen.⁶⁰ Het ging nu minder om Lidwina zelf dan om het nieuws dat Nederlandse activisten hadden deelgenomen aan een terroristisch trainingskamp, en de vraag of en hoe je dat strafbaar kon stellen.⁶¹ Hij betreurde het dat de Nederlandse wetgeving nog geen bepaling kende om op te treden tegen mensen die terroristische acties aan het voorbereiden waren, zei hij in een uitzending van het kritisch-conservatieve *Televizier*.⁶²

Het beeld over de twee vrouwen veranderde echter snel. Van ‘handlangers’ gingen zij naar ‘de Leidse studentes’. Nadat er meer informatie vrijkwam, met name vanuit de Nederlandse ambassade en de advocate, werden Margot en Paula neergezet als twee naïeve meiden.⁶³ Ze hadden zin in een ‘avontuur’ en hadden de brief op goed vertrouwen mee genomen. De schuld lag nu bij de ‘terroristen’ die gebruik hadden gemaakt van hun naïviteit, volgens de kranten. Hoewel er zowel druk uit Israël, en van conservatieve partijen zoals de Zionistenbond kwam om in ieder geval het NPK als terroristisch te kwalificeren, werd er amper een poging gedaan om de twee studentes als zodanig neer te zetten.

⁵⁸ ‘Persbericht van de Werkgroep Israël’, *Archief PKN* (15 november 1976); ‘Brief Werkgroep Israël aan minister Pronk’, *Archief PKN* (15 november 1976) in Peter Malcontent, ‘Hoofdstuk 5: De pech van Israël als tegenstander. De Nederlandse samenleving en de Palestijnse kwestie in de jaren zeventig’ (nog niet gepubliceerd) 18.

⁵⁹ ‘Brief Nederlands Israëlitisch Kerkgenootschap, Liberaal Joodse Gemeente, Portugees Israëlitische Gemeente, Nederlandse Zionistenbond aan minister Pronk’, *Archief PKN* (15 november 1974) in Malcontent, ‘hoofdstuk 5’, 18.

⁶⁰ de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 109.

⁶¹ Ibidem.

⁶² Ibidem.

⁶³ Enkele voorbeelden hiervan zijn: ‘Leidse studentes vrijgelaten’, *De waarheid* (22 okt 1974); ‘Proces begonnen tegen Nederlandse studentes’, *de Limburger* (11 oktober 1974); ‘Rechtszitting tegen Leidse studentes verdaagd’, *Leeuwarder Courant* (11 oktober 1974); ‘Proces begonnen tegen Nederlandse studentes’, *Leeuwarder Courant* (10 oktober 1974).

Conclusie

Uit het verhaal van Margot en Paula blijkt dat de speelruimte van de twee groot was. Ze waren op eigen initiatief naar het Midden-Oosten vertrokken en zij hadden daar bovendien de ruimte om zelf beslissingen te maken. Zo werden de twee ook niet gedwongen om de brief mee te nemen. Zij hadden echter een rol van marginaal belang en waren daarmee van weinig betekenis voor de organisatie. Ze waren ingezet als uitvoerend grondpersoneel, hetgeen zich vertaalde in 'koerier' spelen voor de organisatie. Zij waren als speelbal gebruikt door het Palestina Komitee, door Wim, George en door Al Fatah. Ze waren geenszins betrokken bij het uitdenken van deze operatie en wisten ook niet dat ze als schakel in dat plan fungeerde. Bovendien was er sprake van een grote onderschatting van hun tegenspeler, de Israëlische staat. In dat opzicht hadden Margot en Paula erg naïef gehandeld, zoals al snel de berichtgeving ook zou concluderen.

Hoofdstuk 2 – Female foreign fighters tussen 2013 en 2015

Onlangs heeft het *International Center for the Study of Radicalisation* het totale aantal *foreign fighters* in Syrië op ongeveer 20.000 uit de hele wereld en ongeveer 3.400 westerlingen geschat. Het was voor de NCTV al in 2013 één van de belangrijkste redenen om het dreigingsniveau van ‘beperkt’ naar ‘substantieel’ te verhogen, het op één na hoogste niveau. Volgens Dick Schoof, de nationaal Coördinator Terrorismebestrijding en Veiligheid, is ongeveer een vierde tot een derde deel van het aantal ‘Syriëgangers’ vrouw.⁶⁴ Dat vrouwen in dergelijke aantallen naar een conflict in het buitenland vertrekken is een relatief nieuwe dimensie binnen het fenomeen van *foreign fighters*.

Er zijn een aantal factoren die het bemoeilijken om onderzoek naar deze vrouwen te verrichten. Door lopend politieonderzoek en aarzeling van de familieleden om met onderzoekers samen te werken, wordt de mogelijkheid tot het verzamelen van data bemoeilijkt. Bovendien zijn veel vrouwen waarvan gedacht wordt dat zij naar Syrië willen gaan, of daar zijn geweest, terughoudend naar zowel onderzoekers als naar de media toe.⁶⁵ Een aantal van deze vrouwelijke ‘Syriëgangers’ zijn echter te vinden op *social media* zoals Twitter, Facebook en Tumblr. Deze online *posts* geven inzicht in hun dagelijks leven.⁶⁶ Daarnaast zijn er ook verhalen bekend over deze vrouwen via anderen die met hen reisden. De rapporten van denktanken zoals de *Quilliam Foundation*, van overheden en van onderzoekers helpen daarbij de *online*-verhalen van de vrouwen in hun context te plaatsen. De *Quilliam Foundation* noemt zich de eerste denktank ter wereld tegen radicalisering en extremisme. Deze organisatie onderzoekt alle vormen van moslimextremisme en wil jonge moslims wijzen op de gevaren van radicalisme en politieke islam. Dat tezamen maakt het mogelijk om onderzoek te doen naar de rol van de vrouwen; de rol die deze vrouwen zichzelf toe-eigenen via de *social media* accounts en de rol die IS hen toebedeeld via diverse manifesten. Aïcha is niet de enige Nederlandse vrouw waarvan bekend is dat ze naar Syrië vertrok. Er komen in de media talloze andere namen naar voren van vrouwen die een

⁶⁴ ‘Ik wil mijn dochter terug uit Syrië’, *Een Vandaag* (17 september 2014)

http://www.eenvandaag.nl/binnenland/53956/ik_wil_mijn_dochter_terug_uit_syri_. Geraadpleegd 5 juni 2015.

⁶⁵ Edwin Bakker en Seran de Leede, ‘European Female Jihadists in Syria: Exploring an Under-Researched’, *ICCT Background Note* (April 2015) 4, http://www.strategicdialogue.org/ISDJ2969_Becoming_Mulan_01.15_WEB.PDF. Geraadpleegd op 24 mei 2015.

⁶⁶ Ook van Nederlandse vrouwen zijn er een aantal accounts bekend zoals; <https://twitter.com/oumfudayl>; <https://twitter.com/sarahluyaine>; https://twitter.com/shaam_nieuws5; <https://twitter.com/mercedessx>; <https://twitter.com/UmmRaihanah>; <https://twitter.com/aaqilah2020>; <https://twitter.com/nigabiukht>; <http://fa-tubalilghuraba.tumblr.com/>

soortgelijk pad volgen.⁶⁷ Er is echter tot op heden weinig onderzoek gedaan naar de rol die deze vrouwen spelen binnen terroristische organisaties. Hieronder volgt een overzicht van hetgeen bekend is over deze vrouwen binnen de academische wereld.

Theoretisch kader

Een van de onderzoekers die publiceert over de rol van vrouwen binnen de *jihad* is Katherina von Knop. Von Knop is een assistent professor aan het departement voor *International Politics* aan de *University of Armed Forces* in München. Zij stelt dat de rol van vrouwen binnen terroristische organisaties aan het veranderen is. De participatie van vrouwen in de *jihad* is volgens haar te plaatsen in drie ‘golven’. De eerste golf vond ongeveer tien jaar geleden plaats. Ten tijde van deze golf was de rol van vrouwen vooral dat ze hun fundamentalistische mannen volgden naar gebieden die door de Taliban werden beheerst. Het ontstaan van zogenaamde zusterschappen werd karakteristiek voor de tweede golf. Deze fase werd gekenmerkt door vrouwen die hun mannelijke verwanten begonnen te ondersteunen in de ‘ware’ interpretatie van de islam, waarbij ze het operationele werk van de organisatie faciliteerden en georganiseerd werden in zogenaamde *sisterhoods*. De derde golf begint volgens Von Knop bij de eerste zelfmoordaanslagen van vrouwen zoals Dilnoza Holmuradova op 29 maart 2004, Sajida Mubaraark al-Rishawi op 9 november 2005 en Muriel Degauque ook op 9 november 2005.⁶⁸ De rol van de vrouwelijke terrorist is in de afgelopen decennia daarmee overgegaan van passieve naar een actieve steun.⁶⁹

De fasering zoals door Von Knop verondersteld is grotendeels gebaseerd op Al Qaeda. In dit onderzoek draait het echter om Nederlandse vrouwen die zich aansluiten bij de terroristische organisatie IS. Zelfmoordaanslagen zijn er nog niet gepleegd door (westerse) vrouwen in naam van IS. Dat duidt erop dat de organisatie nog niet beland is in de derde fase. Uit dit onderzoek blijkt is dat IS wat betreft *female foreign fighters* zich anno 2013-2015 in de tweede fase bevindt. Dat blijkt uit een tweetal kenmerken. Ten eerste dat de *female foreign fighters* zich groeperen in zogenaamde zusterschappen. Ten tweede blijkt het uit de rol die IS

⁶⁷ Een aantal bekende Nederlandse vrouwelijke ‘Syriëgangers’: Angela Barreto samen met haar man Fabio in ‘Mooie Angela ontkent rekruteren IS-bruidjes’, *de Telegraaf* (11 april 2015); Khadija (25) in ‘Ik was bang voor mijzelf’, *de Volkskrant* (7 oktober 2014); Sara (18) in Brenda Stoter Boscolo, ‘Allahs vlag wappert in elke straat, zo zoet’, *het Parool* (12 juni 2014); Yousra (16) uit Zeist in ‘Britse politie begint campagne gericht op moeders en dochters’, *het Parool* (18 maart 2015); Moezdalifa el Adoui, een vijftienjarig meisje uit Hilversum (15) in ‘Meisje (15) in Hilversum geronseld voor jihad in Syrië’, *The Post Online* (28 juni 2014) <http://nieuws.tpo.nl/2014/06/28/meisje-15-hilversum-geronseld-voor-jihad-syrie/>. Geraadpleegd 6 juni 2015; Meryam, samen met haar echtgenoot Jermaine Walters en hun drie kinderen Omar (6), Hafsa (4) en Safiyya (2), vanuit Amersfoort in, ‘Hofstadverdachte Jermaine W. met gezin naar Syrië’, *de Volkskrant* (5 september 2014); Angela (19) uit Soesterberg in ‘Dagelijks nieuwe jihadgangers’, *de Telegraaf* (12 september 2014).

⁶⁸ Katherina Von Knop, ‘The Female Jihad: Al Qaeda's Women’, *Studies in Conflict & Terrorism*, 30:5 (2007) 411.

⁶⁹ Von Knop, ‘The Female Jihad’, 411.

als organisatie aan de vrouwen toebedeelt. Er zal in dit onderzoek een onlangs vertaalde publicatie van IS worden geanalyseerd en daaruit zal blijken dat IS deze vrouwen oproept om hen actief te steunen in de ‘ware’ interpretatie van de islam en de vrouw daar een actieve rol in toebedeeld krijgt.

Daarnaast is er volgens Von Knop sprake van een genderspecifieke interpretatie van deze radicale ideologie, namelijk de *female jihad*. De rol van een ideologische supporter en operationele *facilitator* is van groot belang voor het onderhoud van de operationele mogelijkheden en de ideologische drijfveren van een terroristische organisatie.⁷⁰ Mannen kunnen gearresteerd worden, doodgaan op het slagveld, of neergeschoten worden door veiligheidstroepen, maar het zijn vrouwen die achter de schermen door kunnen blijven gaan. Dat maakt ze tot een stabiele factor binnen terroristische organisaties. Hierdoor nemen ze de financiële taken van de organisatie op zich, en voeden zij hun kinderen op volgens het ‘ware’ geloof.⁷¹

Een ander onderzoek naar de rol van *female foreign fighters* is uitgevoerd door Edwin Bakker en Seran de Leede. Zij deden voor het Haagse *International Centre for Counter-Terrorism* onderzoek naar het fenomeen van Europese vrouwelijke jihadisten in Syrië. Ook zij ondervinden dat de Europese islamitische vrouwen naar Syrië gaan om daar de jihadisten te ‘assisteren’. Zij nemen geen deel aan het gevecht.⁷² Volgens deze onderzoekers houdt dat de vrouwen echter niet tegen in het publiceren of het verspreiden van gewelddadige beelden. Op deze manier verspreiden de vrouwen de ideologie van de militante islam en geven zij *online* steun aan deze strijd.⁷³

Bakker en de Leede hebben ook verscheidene bronnen van de *Zora Foundation* (de mediatak van IS) geanalyseerd. Uit deze bronnen blijkt dat vrouwen voornamelijk hun mannen, broers of echtgenoten dienen te ondersteunen in de *jihad*. Ze horen medische vaardigheden aan te leren zodat ze de gewonde mannen kunnen verzorgen. Ze horen voedsel te bereiden waaruit de *mujahedeen* (strijders) genoeg energie kunnen putten om de strijd vol te houden. In een ander document worden er nog twee belangrijke taken toegevoegd. De eerste is om de kinderen op te voeden met het ware geloof. De kinderen dienen alleen Allah te vrezen en het westen te haten. De tweede verplichting van een vrouw is anderen aan te

⁷⁰ Von Knop, ‘The Female Jihad’, 397.

⁷¹ Ibidem.

⁷² Bakker en de Leede, ‘European Female Jihadists in Syria’, 8.

⁷³ Ibidem, 4.

moedigen deel te nemen aan de *jihad*. Volgens de onderzoekers spelen vrouwen op deze manier een belangrijke, indirecte rol in de *jihad*.⁷⁴

Daarbij sluiten de bevindingen van Bakker en de Leede aan op Von Knop haar concept van *female jihad*. Vrouwen spelen een belangrijke rol in de voorzetting van terroristische organisaties door als operationele *facilitator* op te treden, door de ideologie te verspreiden en online steun te geven aan de strijd, de kinderen op te voeden met het ‘ware geloof’ en als laatste hun echtgenoten of broers te ondersteunen in de *jihad*. Volgens beide onderzoekers dient de vrouw de wapens niet op te pakken, maar op de hierboven genoemde indirecte manieren de terroristische organisatie te steunen. Hieronder zal er verder in gegaan worden op de diverse rollen die *female foreign fighters* spelen. In aanvulling zal daarbij worden onderzocht hoe die rollen door de Nederlandse media worden waargenomen.

De aanloop

Sterlina Petalo was een typische Hollandse jonge vrouw met blonde haren en blauwe ogen. Zij groeide op in een katholiek gezin in Maastricht. Volgens haar moeder Monique was Sterlina ‘een vrolijke, sociale meid die graag ging stappen en piano speelde’.⁷⁵ Rond de zomer van 2013 kwam ze met een bijbel thuis die ze gekregen had van een collega. Het was het begin van een zoektocht naar een eigen (religieuze) identiteit. Ze kon zich moeilijk vinden in de bijbel, hetgeen haar verder liet zoeken. Ze kwam uit bij de koran. Ze doorgrondde de islam niet geleidelijk, maar via de snelweg. De jonge vrouw nam een islamitische naam aan, Aïcha. Ze ging steeds extremere religieuze kleding dragen. Dat begon met een hoofddoek, maar die ruilde ze al snel in voor islamitische kleding en een gezichtssluier. Ze las haar vriendinnen de les en uiteindelijk verbrak ze het contact met hen. Ze stopte met haar bijbaantje bij de bouwmarkt, want ‘werken tussen de mannen wilde ze niet meer’.⁷⁶

Aan het eind van de zomer, in augustus 2013, verschenen er op het nieuws filmpjes van omgekomen Syrische burgers, waaronder kinderen. De stad Ghouta was getroffen door een grootschalige chemische aanval, waar raketten gevuld met zenuwgas een nieuw dieptepunt vormde in de bloedige burgeroorlog in Syrië.⁷⁷ Aïcha keek huilend naar het

⁷⁴ Bakker en de Leede, ‘European Female Jihadists in Syria’, 10.

⁷⁵ Elselen van Dieren, ‘Jihadbruid Aïcha (19) wordt niet vervolgd’ (20 mei 2015) <http://www.libelle.nl/actueel/jihadbruid>. Geraadpleegd 28 mei 2015.

⁷⁶ Brenda Stoter, ‘Mama, ik ga’, *de Groene Amsterdammer* (26 november 2014) <https://www.groene.nl/artikel/mama-ik-ga>. Geraadpleegd op 28 mei 2015.

⁷⁷ Gerben Stormhoek, ‘De oorlog in Syrië sinds “Ghouta”’: van dieptepunt naar uitzichtloosheid’, *Internationale Spectator*, 68:10 (Oktober 2014), http://www.internationalespectator.nl/system/files/20141000_is_art_stormbroek.pdf. Geraadpleegd 28 mei 2015.

nieuws. ‘Mama, laten we die arme mensen helpen’, zei ze.⁷⁸ Ze wilde een humanitaire actie opzetten voor de burgers in Syrië. Daarvoor zamelde ze allerlei goederen in; zoals kinderkleding, schoenen en dekens.⁷⁹

De Syrische burgeroorlog duurde voort en zodoende reisden steeds meer buitenlandse jihadisten naar Syrië om daar te strijden tegen het regime van president Bashar al-Assad. Zo ook Yilmaz, een voormalig soldaat van de landmacht, die in 2012 al naar Syrië was vertrokken. Aïcha keek naar de *Nieuwsuur* uitzending waarin de jihadstrijder uitlegde wat zijn motieven waren. Hij vertelde over zijn strijd tegen Assad, zijn drang om het Syrische volk te helpen en zijn bereidheid om te sterven voor zijn missie. Dat maakte een diepe indruk op Aïcha. Volgens moeder Monique zag ze hem als een soort ‘Robin Hood’.⁸⁰ Via allerlei sociale media kanalen waarop Yilmaz actief is nam zij contact met hem op.⁸¹ Ze chatten veel, weken achtereen. Via Skype praatten ze samen over haar lang gekoesterde wens een eigen weeshuis in Syrië op te zetten. ‘Dan moet je hierheen komen’, opperde hij.⁸² Zo geschiedde het.

De moeder van Aïcha hoorde de alarmbellen rinkelen. Ze klopte aan bij allerlei instanties, politie, gemeente, huisarts en de veiligheidsdiensten. De naam van haar dochter kwam op een terroristenlijst te staan en de gemeente trok haar paspoort in. Aïcha vroeg echter via een maas in de wet een nieuwe identiteitskaart aan, die zij ook in handen kreeg. In februari 2014 reisde ze met de trein naar Syrië, via Turkije, om te trouwen met Yilmaz.

Speelruimte

Aïcha heeft haar wens om een kindertehuis voor Syrische vluchtelingen niet kunnen waarmaken. Wat ze in Raqqa, de hoofdstad van de zelf uitgesproken Islamitische Staat, precies heeft ondernomen valt niet in zijn geheel te reconstrueren. Uit sociale media van andere Nederlandse vrouwen die naar Syrië zijn vertrokken, interviews met Yilmaz en een document van de Al Khansa Brigade valt echter af te leiden wat Aïcha haar rol was binnen de Islamitische Staat.⁸³

Eenmaal in Syrië trouwde Aïcha met Yilmaz. Volgens Yilmaz had Aïcha daar een gelukkig leven. Ze spendeerde het grootste deel van haar dag thuis of bij de burens. Ze hield

⁷⁸ ‘Mama ik ga’, *de Groene Amsterdammer*.

⁷⁹ Ibidem.

⁸⁰ Ibidem.

⁸¹ Zijn ask.fm, Instagram en Twitter accounts zijn inmiddels verwijderd, maar zijn Tumblr account bestaat nog: <http://chechclear.tumblr.com/>. Geraadpleegd 28 mei 2015.

⁸² ‘Mama ik ga’, *de Groene Amsterdammer*.

⁸³ <https://www.facebook.com/people/Sinbad-Hoofd-Callemijn/100007076675407>. Geraadpleegd 28 mei 2015.

‘theekransjes met andere vrouwen, ze kookte ... vrouwendingen’.⁸⁴ Op sociale media van andere vrouwen in Syrië komen soortgelijke berichten naar voren. Er staan foto’s van meidenavondjes, adembenemende zonsondergangen, ontbijten met potten Nutella, lachende strijders met katten.⁸⁵ Ook de Amsterdamse Khadija bevestigt dat beeld. Zij ‘wilde altijd al onder de *sharia* wetgeving in een islamitische staat wonen volgens de regels van de Koran. En laten we eerlijk zijn: in Nederland zal dat nooit gebeuren’, vertelde ze met een licht Amsterdams accent tegen de *Leeuwarder Courant* in een interview. ‘Bovendien wilde ik mijn broeders en zusters en de Syrische bevolking bijstaan.’⁸⁶ Toen haar beste vriendin vertelde dat ze haar man – een jihadstrijder – achterna wilde reizen, besloot Khadija mee te gaan. In de herfst van 2013 vertrok het tweetal naar Turkije, waar zij door contacten de grens over werden gesmokkeld. Khadija leefde daar een vroom leven, veelal binnenshuis. Huisje, boompje, beestje, maar dan op de islamitische manier. Khadija vond dat de belangrijkste taak van de vrouwelijke jihadiste was om haar man te steunen in de strijd. Wat ze daar deed? ‘Koekjes bakken, koken voor mijn man, filmpjes kijken, kletsen met de vrouwen en spelen met de huisdieren’, zei ze dromerig. Ik had daar ‘vijf vissen, twee vogels en vier katten. En ik had een mooi, groot huis waar ik samen met mijn man in woonde.’⁸⁷

Een andere Nederlandse *muhajirah* (vrouwelijke migrant die naar IS gebied vertrekt) is de Nederlandse Sara (18). Zij vertrok een paar maanden geleden om de 'regels van God op te volgen' en 'het volk te helpen'. Ze geeft aan niet te zijn geronseld, maar uit zichzelf te hebben besloten naar Syrië te gaan. ‘Ik ben met een lach van oor tot oor vertrokken en ik lig er niet wakker van dat de Nederlandse regering mij niet terug wil’, schrijft ze op Facebook.⁸⁸

Het is van belang dat Sara zegt uit zichzelf te hebben besloten naar Syrië te gaan. Deze vrouwen zijn opgegroeid in of in ieder geval bekend met een bepaalde vrijheid. Zij kiezen er zelf voor om naar een bepaald gebied te vertrekken. Bovendien stellen de vrouwen in Nederland zich proactief op. Ze zoeken contact met geloofsgenoten, die de reis al hebben gemaakt. Deze zusterschappen zoeken bijvoorbeeld een jihadstrijder uit voor de jonge vrouwen, soms al in Nederland, en ze geven advies, regelen geld en telefoonnummers om de reis te kunnen maken. Allemaal richtlijnen rechtstreeks uit het kalifaat. Er is sprake van een zogenaamd ‘zusterschap’, waar *female foreign fighters* zich met elkaar verbinden en een

⁸⁴ <http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/ex-man-jihadbruid-aicha-had-leuk-leven-syrie>. Geraadpleegd 28 mei 2015.

⁸⁵ ‘Mama ik ga’, *de Groene Amsterdammer*.

⁸⁶ ‘Een warm welkom in Syrië’, *Leeuwarder Courant* (13 juni 2014).

⁸⁷ Ibidem.

⁸⁸ ‘Allahs vlag wappert in elke straat, zo zoet’, *het Parool* (12 juni 2014)

gemeenschappelijke identiteit delen. De vrouwen hebben het gevoel onderdeel te zijn van het grote geheel: ‘MashaALLAH [loof de Heer] the sisterhood in Dawla is amazing, the bonding immediate and no fake relationship, based on love fillah only’.⁸⁹

Eenmaal daar zijn ze meer gebonden aan huis. De vrouwen behoren zich te gedragen naar de zeer strenge regels van de islamitische wetgeving (*sharia*) zoals die geldt in de Islamitische Staat. Hoewel er sprake is van geografische gebondenheid aan het huis, hebben de vrouwen wel de mogelijkheid om hun speelruimte op te rekken. Dat blijkt onder andere uit een groot onderzoek van het *Institute for Strategic Dialogue*, dat onder andere onderzoek doet naar extremisme. Zij onderzochten twaalf social media accounts van Europese vrouwen die claimen zich te hebben aangesloten bij IS. Uit hun analyse blijkt dat een van de manieren voor de westerse vrouwen om de speelruimte vanbinnen te rekken is door van invloed te zijn op hun echtgenoot.⁹⁰

Er zijn nog een aantal manieren waarop het mogelijk is voor deze vrouwen om de speelruimte op te rekken, zoals bijvoorbeeld door les te geven aan Syrische kinderen. Velen zijn lid van Facebook-groepen over koken, zwangerschappen of gezondheid.⁹¹ Zij leren daar hoe ze hun gewonde echtgenoot kunnen verzorgen en welk voedsel zij het best kunnen bereiden voordat hij ten strijde gaat. Zij dienen daarmee hun echtgenoot in zijn *jihad*. Er zijn ook vrouwen die studeren om arts te worden, zodat zij andere vrouwen kunnen verzorgen in ziekenhuizen. Dit houdt in dat de vrouwen een proactieve, zelfstandige houding aannemen in het uitvoeren van de *jihad*. De meeste vrouwen zijn in het bezit van een wapen, maar strijden doen ze niet, blijkt uit de berichten.⁹²

Diezelfde rollen vallen ook terug te zien in een belangrijk manifest van de *Al-Khansaa Brigade* werd verspreid.⁹³ Onlangs heeft de *Quilliam Foundation* deze publicatie vertaald, met de titel *Women of the Islamic State*.⁹⁴ De tekst werd verspreid vanaf 23 januari 2015 door de mediatak van de geheel uit vrouwen bestaande *Al-Khansaa Brigade*. Het document werd verspreid onder de Arabisch sprekende aanhangers van IS. Het document is duidelijk bedoeld om vrouwen uit nabij gelegen gebieden aan te trekken, aangezien het document enkel in het

⁸⁹ Hoyle (et al.), ‘Becoming Mulan?’, 24.

⁹⁰ Zie voor een uitwerking hiervan: Hoyle (et al.), ‘Becoming Mulan’.

⁹¹ ‘Mama ik ga’, *de Groene Amsterdammer*.

⁹² Ibidem.

⁹³ ‘Quilliam translation and analysis of Islamic State manifesto on jihadist brides’, *the Quilliam Foundation* (5 februari 2015) <http://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/women-of-the-islamic-state3.pdf>. Geraadpleegd 7 juni 2015.

⁹⁴ Charlie Winter vert., ‘Women of the Islamic State: A manifesto on women by the Al-Khansaa Brigade’, *The Quilliam foundation* (February 2015) <http://www.quilliamfoundation.org/wp/wp-content/uploads/publications/free/women-of-the-islamic-state3.pdf>. Geraadpleegd 30 mei 2015.

Arabisch is gepubliceerd. De *Quilliam foundation* heeft het document vertaald, zodat niet-Arabisch sprekende analisten gebruik kunnen maken van dit artikel. Deze verhandeling is de eerste in zijn soort en verduidelijkt een aantal problemen die tot nu toe overschaduwd werden door de taalbarrière. Volgens de *Quilliam foundation* toont het ons een inzicht in de denkwijze van honderden, misschien duizenden vrouwen die zich vrijwillig aansluiten bij de organisatie.⁹⁵

Er bestaat zoiets als een geheel vrouwelijke politie brigade die opereert in Irak en Syrië (de *Al-Khanssaa Brigade*) en in bepaalde omstandigheden worden er vrouwen opgeroepen om zich te voegen in de strijd. Uit het document blijkt echter dat dit eerder uitzonderingen zijn. Politiewerk en vechten staan namelijk onderaan de lijst van verantwoordelijkheden van een vrouw. Het document toont dat de nadruk ligt op het belang van moederschap en het ondersteunen van de familie:

This is women's fundamental role and rightful place. It is the harmonious way for her to live and interact amidst her sons and her people, to bring up and educate, protect and care for the next generation to come.⁹⁶ [...] To women everywhere, especially those who care about the ummah, may you be aware that the ummah of Muhammad (pbuh), which would not rise without your help, do not disgrace the caliphate, but serve it even if it is by one word, may your sons be the bricks and mortar in the tower of majesty and minarets of the State of Islam.⁹⁷

In deze passage doelt de schrijver op het belang van het opvoeden van de volgende generatie van strijders. Dat de vrouw hen opvoedt met het 'ware' geloof en daarmee zorgt voor de voorzetting van de Islamitische Staat. Daarnaast wordt er gerefereerd naar de vrouw als degene achter de schermen van de organisatie:

It is always preferable for a woman to remain hidden and veiled, to maintain society from behind this veil. This, which is always the most difficult role, is akin to that of a director, the most important person in a media production, who is behind the scenes organising.⁹⁸

⁹⁵ Charlie Winter vert., 'Women of the Islamic State', 5.

⁹⁶ Ibidem, 18.

⁹⁷ Ibidem, 41.

⁹⁸ Ibidem, 22.

Ook hieruit blijkt dat de operationele vaardigheden van vrouwen van groot belang zijn. Vrouwen hebben een essentiële rol als ondersteuners, *facilitators* en promotors in het uitdragen van de *jihad*.⁹⁹ De Islamitische Staat roept met dit document vrouwen nadrukkelijk op om de strijd op te pakken via de *female jihad*.

De vraag blijft of deze rollen zoals beschreven zowel door IS als door de vrouwen zelf via sociale media de werkelijkheid beschrijven. Die werkelijkheid valt echter niet te kennen. Daarvoor zouden onderzoekers naar het kalifaat moeten reizen en daar hun bevindingen noteren. Dat is te gevaarlijk vandaag de dag. Daarom baseert dit onderzoek zich op de rol van *female foreign fighters* zoals beschreven door de hierboven genoemde bronnen. Zowel het manifest van IS als de accounts van de *muhajirat* (meervoud *muhajirah*) sluiten bij elkaar aan in hun omschrijving van de rol van de *female foreign fighter*. Het is onwaarschijnlijk dat deze bronnen de rol van de vrouw *daadwerkelijk* beschrijven; er gaat immers veel propaganda mee gepaard. Door die groep vrouwen wordt het als ‘waarheid’ ontvangen. Dat verbindt het met de werkelijkheid. Hieronder zal worden onderzocht of de *vermeende* rol, zoals de Nederlandse media deze vrouwen toebedeeld, overeenkomt met de rol die zij ‘daadwerkelijk’ spelen.

Beelvorming

Het verhaal van Aïcha werd wereldnieuws toen haar moeder Monique de jonge vrouw probeerde terug te halen uit het kalifaat. De moeder had, na lange tijd niets te hebben vernomen van haar dochter, een smsje gekregen met ‘mama, haal me hier weg’. Monique probeerde eerst via de autoriteiten haar dochter terug te halen, maar toen de instanties niet mee wilden werken besloot ze zelf actie te ondernemen. De jonge vrouw Aïcha, van 19 jaar, kwam bekend te staan als de ‘jihadbruid’ uit Maastricht. Het verhaal leverde veel mediasensatie op; het leek op een script van een Hollywoodfilm.¹⁰⁰ Een ‘onschuldig, blond meisje’ met blauwe ogen uit Limburg werd verleid door een jihadganger en vertrok naar een oorlogsgebied om zichzelf bij haar geliefde te voegen. Haar moeder kwam na een noodkreet als heldhaftige figuur zonder hulp van officiële autoriteiten haar dochter uit de kluwen van de slechterik redden. Dat verhaal maakte dat Aïcha door de media als een symbool gezien werd voor andere Nederlandse vrouwen die zich aan wilden sluiten bij IS. Toen Aïcha weer terugkwam in Nederland, eind november, werd ze een week in voorarrest gezet. Ze werd

⁹⁹ Von Knop, ‘The Female Jihad’, 401.

¹⁰⁰ ‘Dutch jihadi bride: ‘Is she a victim or a suspect?’, *the Telegraph* (23 november 2014) <http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/islamic-state/11247941/Dutch-jihadi-bride-is-she-a-victim-or-a-suspect.html>. Geraadpleegd 29 mei 2015; ‘BBC: Aïcha, slachtoffer of verdachte?’, *Wij blijven hier* (22 november 2014) <http://wijblijvenhier.nl/nieuws/bbc-aicha-slachtoffer-verdachte/> Geraadpleegd 29 mei 2015.

officieel verdacht van deelname aan een terroristische organisatie en training van terroristen. Er werd echter ook rekening gehouden met de optie dat ze vooral slachtoffer was van ronselaars.¹⁰¹ De vraag die Nederland bezig hield en bovendien verdeelde, was de volgende: is Aïcha een naïef, verliefd slachtoffer of een potentiële verdachte terrorist en een bedreiging voor de nationale veiligheid?

Sensatiekranten zoals *de Telegraaf* en het *Algemeen Dablad* (AD) schreven op 7 maart 2015: 'Jihadbruid lokt jonge meiden naar Syrië'.¹⁰² Ook de redactie van het blad *Linda* concludeerde iets soortgelijks. 'Er zijn jonge vrouwen uit Nederland naar Syrië vertrokken om te strijden tegen het regime van president Assad. En dat allemaal uit liefde voor hun vriendjes. Van drie vrouwen is bekend dat ze zich in de bloederige strijd hebben gestort'.¹⁰³ De Haagse Sabra Rahiembaks, gemeenteraadslid voor de Partij van de Eenheid, zag het in haar directe omgeving gebeuren: 'tienermeiden vanaf 14 jaar oud die ingepalmd worden door 'jihadloverboys', die kwetsbare meiden een islamitisch huwelijk aankletsen en hen naar het 'kalifaat' sturen met valse Turkse paspoorten'.¹⁰⁴

De referentie aan 'loverboys' valt vaker terug te zien in de media. In Maastricht bijvoorbeeld werd een debat georganiseerd over de vraag of er overeenkomsten zijn tussen hoe 'meisjes' radicaliseren of zich laten inpalmen door een 'loverboy'.¹⁰⁵ Volgens een artikel in *Vrij Nederland* lijkt de overtuiging van deze jonge moslima's 'samen te gaan met een broeierig soort romantiek, puberale kalverliefdes bijna, die in Syrië kunnen worden geconsumeerd'.¹⁰⁶ Binnen de Nederlandse media is er sprake van zwart-wit denken als het gaat om de Nederlandse *female foreign fighters*. Het zijn of naïeve, jonge vrouwen die slachtoffer zijn van rondselpraktijken van 'jihadloverboys' of het zijn gevaarlijke vrouwen, terroristen die hard aangepakt dienen te worden. Er lijkt dus geen ruimte te zijn voor een

¹⁰¹ 'Aïcha is unieke casus voor Nederland', *1 Limburger* (21 november 2014) <http://www.1limburg.nl/aicha-unique-casus-voor-nederland>. Geraadpleegd 29 mei 2015.

¹⁰² 'Jihadbruid lokt jonge meiden naar Syrië', *de Telegraaf* (7 maart 2015) http://www.telegraaf.nl/binnenland/23772502/Jihadbruid_lokt_jonge_meiden_.html. Geraadpleegd 29 mei 2015; 'Kom ook naar het kalifaat, het eten is hier héérlijk', *Algemeen Dagblad* (7 maart 2015) <http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3890331/2015/03/07/Kom-ook-naar-het-kalifaat-het-eten-is-hier-heerlijk.dhtml>. Geraadpleegd 30 mei 2015.

¹⁰³ 'Ook Nederlandse meisjes naar Syrië', *Linda nieuws* (22 april 2015) <http://www.lindanieuws.nl/dossiers/syrie/ook-nederlandse-meisjes-naar-syrie/>. Geraadpleegd 29 mei 2015.

¹⁰⁴ 'Bruidjes van de dood; Haagse moslima ziet hoe listige jihadloverboys piepjonge meisjes inpalmen', *de Telegraaf* (16 mei 2015).

¹⁰⁵ 'Debat in Maastricht over jihad en loverboys', *de Telegraaf* (28 april 2015) http://www.telegraaf.nl/binnenland/23978794/Debat_over_jihad_en_loverboys_.html. Geraadpleegd 7 juni 2015.

¹⁰⁶ 'Seks en de Jihad; Reconstructie - Nederlandse moslima's vallen voor strijders', *Vrij Nederland* (25 april 2015).

middenweg, waarin de *female foreign fighter* zowel slachtoffer als mogelijke verdachte is. In de berichtgeving van de Nederlandse media over dit fenomeen mist de nuance.

Beide ‘etiketten’ brengen bepaalde implicaties met zich mee. De te snelle stigmatisering van een ‘gevaarlijke vrouw’ als meedogenloze terroriste, belet het zicht op haar mogelijke twijfels en versterkt haar juist op het pad dat ze misschien nog slechts aarzelend had betreden.¹⁰⁷ Dat stigma van ‘gevaarlijke terroriste’ kan er toe leiden dat een jonge vrouw als Aïcha gevangen zit in haar beeldvorming. Zo kan ze daardoor bijvoorbeeld op de terrorismesanctielijst geplaatst worden. Dit is een VN resolutie, aangenomen na de aanslagen van 11 september 2001, om te voorkomen dat mogelijke verdachten geld kunnen (door)sluizen om aanslagen te financieren. Als je op die lijst wordt geplaatst, dan kun geen geld ontvangen, geen huis huren, geen baan vinden. Dat bemoeilijkt het re-integratieproces van de vrouwen of mannen op die lijst geplaatst zijn in hoge mate. Wanneer een jonge vrouw als Aïcha niet meer in de anonimiteit kan verdwijnen, zal de kans groter worden dat ze recidive pleegt.¹⁰⁸

De jonge vrouwen echter afschilderen als onschuldige slachtoffers in dienst van mannen reduceert hen tot een karikatuur.¹⁰⁹ Hoe minder gevaarlijk, hoe minder de neiging iemand op te blijven jagen en te laten verharden in zijn of haar pad. Het beperkt de speelruimte, knelt iemands echte persoonlijkheid en vrije keuze af.¹¹⁰ De ‘jihadbruiden’ afschilderen als naïef, volgzaam en als ‘geronseld’ verdoezelt de inzet en de rol van de *female foreign fighter*, maar ook van de strategie, de tactiek of het doel van een organisatie als Islamitische Staat.¹¹¹

Conclusie

De Nederlandse *female foreign fighters* bekleden diverse rollen binnen de organisatie van IS. Zij zijn voornamelijk moeders, opvoedsters en leraressen. Hier komt een jihadistische versie van emancipatie naar boven. Dat is echter wel sterk gebonden aan de speelruimte die de organisatie de vrouw geeft. Deze is over het algemeen zeer klein. Er zijn echter enkele manieren voor vrouwen om deze speelruimte van binnenuit te vergroten, door les te geven, door dokter te worden of zelfs door in de politiebrigade op te treden als zede-controleur. Bovendien heeft IS de vrouwen nodig bij het oprichten en bij de voortzetting van de staat die

¹⁰⁷ de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 18.

¹⁰⁸ Zie voor deze kwestie het recentelijk verschenen boek: Daan Weggemans en Beatrice de Graaf, *Na de vrijlating: een exploratieve studie naar recidive en re-integratie van jihadistische ex-gedetineerden* (Amsterdam, 2015).

¹⁰⁹ de Graaf, *Gevaarlijke vrouwen*, 18.

¹¹⁰ *Ibidem*, 325.

¹¹¹ *Ibidem*.

zij stichten. Vrouwen zorgen voor de nieuwe generaties strijders en bovendien zijn ze zeer succesvol in het ‘ronselen’ van andere vrijwilligers voor de strijd. Daar zijn ze vaak beter in dan de mannelijke soortgenoten. Dat maakt deze vrouwen voor IS van belangrijke waarde en hebben zij ook een kleine, maar belangrijke institutionele invloed op de organisatie.

In de berichtgeving over de Nederlandse *female foreign fighters* is de nuance ver te zoeken. De verslaggeving kent grofweg twee patronen. Of ze wordt geportretteerd als naïef slachtoffer van loverboyperikelen of er is het beeld van de supergeëmanicpeerde vrouw die zelf de wapens oppakt.

Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek is: ‘welke rol spelen Nederlandse *female foreign fighters* in de jaren zeventig en anno 2013-2015 binnen plaatselijke terroristische organisaties die actief zijn in het Midden-Oosten en hoe wordt die rol waargenomen door de Nederlandse media?’ Daar is antwoord op gegeven door een vergelijking te maken tussen twee case studies. In beide verhalen zijn de aanloop, de speelruimte en de beeldvorming van de *female foreign fighters* geanalyseerd. Hieronder zullen de belangrijkste overeenkomsten- en verschillen over de rol van *female foreign fighters* in de jaren zeventig en in 2013-2015 worden besproken.

Te beginnen met de overeenkomsten tussen de vrouwen in beide periodes in de aanloop van het verhaal. Daarin valt te zien dat er in beide gevallen sprake is van beïnvloeding van een man of een geliefde. Margot was hevig onder de indruk van haar geliefde Wim en zijn uitgesproken pro-Palestijnse houding. Zijn retoriek en haar verliefdheid maakte dat Margot zich inschreef bij de Werkgroep Palestina. Bij Aïcha was dat Yilmaz. Ook zij was hevig onder de indruk van zijn retoriek en wilde hetzelfde pad volgen. Het tweede kenmerk over de aanloop is dat de drie vrouwen uit eigen beweging de reis maken. Niemand heeft Margot, Paula of Aïcha gedwongen om te vertrekken richting het Midden-Oosten. Zij besloten zelf naar de conflictgebieden te gaan.

De derde gemeenschappelijkheid is dat de *female foreign fighters* betrokken zijn bij geweld. Hoe onwetend en summier ook, de twee vrouwen in jaren zeventig waren betrokken bij de voorbereiding van Palestijns geweld jegens burgers. Hetzelfde geldt voor Aïcha. Zij leefde in Syrië in een brandhaard, waar dagelijks velen slachtoffers vallen. Zij ondersteunde haar toenmalige man in deze strijd.

Het vierde kenmerk is dat de vrouwen weinig invloed hebben op de organisatie. Paula en Margot werden ingezet als ‘speelbal’ door zowel het NPK als door het PFLP. Zij hadden de rol van uitvoerend grondpersoneel, waarbij hun invloed marginaal was. Ook de rol die Aïcha aannam was organisatorisch beperkt. Die werd gelimiteerd door de strenge regels die de Islamitische Staat vrouwen oplegt.

De vijfde en tevens laatste overeenkomst tussen de verhalen betreft beeldvorming over de *female foreign fighters*. Zij werden allemaal als naïef bestempeld. Margot en Paula hun naïviteit ging over het meebrengen van de brief en het zwaar onderschatten van de Israëliische staat. De naïviteit bij Aïcha is gericht op haar rol als slachtoffer. De jonge vrouwen die naar Syrië gaan worden geronseld door ‘loverboy’ achtige types.

Er zijn echter belangrijke verschillen tussen de verhalen uit de jaren zeventig en die uit 2013-2015. Te beginnen met de aanloop van de *female foreign fighters*. Bij Margot en Paula

was er geen sprake van een zoektocht naar een religieuze identiteit. Dat is bij de verhalen van Aïcha en andere Nederlandse bekeerlingen wel het geval.

Er zijn meerdere verschillen te onderscheiden in de speelruimte van de vrouwen. Terwijl er bij Paula en Margot sprake is van een redelijk grote speelruimte, is dat bij Aïcha niet het geval. Margot en Paula hadden ook in het Midden-Oosten de ruimte om zelf beslissingen te nemen. Zij werden ook niet gedwongen om de brief mee te nemen. Bij de ‘jihadbruid’ is dat totaal niet het geval. Aïcha diende te leven onder de uiterst strenge regels van de *sharia*. De speelruimte die van buitenaf aan vrouwen onder de *sharia* gegeven wordt is zeer klein. Een ander verschil is dat de ‘jihadbruid’ deze speelruimte echter van binnenuit kan oprekken. Hier was bij Margot en Paula geen sprake van. Via de echtgenoot van de ‘jihadbruid’ wordt de speelruimte van de vrouwen groter en bovendien kan zij als verpleegster, als lerares of als politiebrigade optreden. Hierdoor is er bij de ‘jihadbruid’ ook sprake van een bepaalde institutionele invloed, hetgeen bij Margot en Paula niet het geval was. De vrouwelijke ‘Syriëgangers’ kunnen hun mannen beïnvloeden, kinderen opvoeden met het ‘ware geloof’ en bovendien hebben zij een belangrijke rol als promotor van de Islamitische Staat.

Een ander verschil zit in de georganiseerde groeperingen van de *female foreign fighters* in 2013-2015. De besproken vrouwen uit de jaren zeventig waren veelal individuele gevallen. Zij zochten elkaar niet op en er was zeker geen sprake van een zogenaamde *community* van *female foreign fighters*. Dat is vandaag de dag wel het geval. De vrouwen organiseren zichzelf in zogenaamde *sisterhoods*. Daarin is het mogelijk hun gedachtegoed te engageren en is er sprake van meer kristallisatie, hetgeen de dreiging van deze vrouwen ook groter maakt dan in de jaren zeventig.

Er zit ook een verschil in het ‘deradicalisatie’-traject van de vrouwen. Zelfs Paula en Margot hadden moeite met herintegratie in de samenleving, terwijl hen dat relatief gemakkelijk werd gemaakt. Ze konden makkelijk in de vergetelheid verzinken omdat er weinig sprake was van een dreiging. Ook de media ondervond al snel dat het ging om twee ‘naïeve jonge dames’, waardoor zij in de beeldvorming bij thuiskomst niet meer als ‘gevaarlijk’ werden beschouwd. De jonge vrouwen waren diep geschokt door de ervaringen die ze in het Midden-Oosten hadden opgedaan. Het gevoel van onrecht tegen de Palestijnse vluchtelingen, maar ook het feit dat ze ‘misbruikt’ waren door het PFLP maakte hun terugkeer niet gemakkelijk. Dat blijkt uit het zeer treurige feit dat Paula uiteindelijk zelfmoord pleegde. De terugkeer van zogenaamde ‘jihadbruiden’ wordt een stuk moeilijker gemaakt. Dat begint met het vluchten vanuit de Islamitische Staat, maar ook de Nederlandse staat stelt allerlei

restricties. Aïcha werd na terugkomst direct in hechtenis genomen en is een tijd lang van instelling naar instelling verplaatst. Dat heeft ook grotendeels te maken met de dreiging zoals gesteld door de Nederlandse media.

Dat brengt ons naar het volgende verschil, namelijk de beeldvorming van de Nederlandse vrouwen. De vrouwen uit de jaren zeventig werden voor korte tijd als gevaarlijk beschouwd, maar daar was al snel geen sprake meer van. De twee hadden voornamelijk naïef gehandeld. Dit is bij de ‘jihadbruiden’ anders. In de berichtgeving over de vrouwelijke ‘Syriëgangers’ is de nuance ver te zoeken. De verslaggeving kent grofweg twee patronen. Of de jihadbruiden worden geportretteerd als naïeve slachtoffers van loverboyperikelen of ze zijn de super geëmancipeerde gevaarlijke vrouwen die zelf de wapens oppakken.

Concluderend kan gesteld worden dat het grootste verschil tussen de jaren zeventig en de huidige ‘Syriëgangers’ ligt in de rol die zij aannemen en de rol zoals die hen wordt toegeschreven door de Nederlandse media. Margot en Paula bekleedden voornamelijk de rol van uitvoerend grondpersoneel, waarbij de institutionele invloed marginaal was. Zodoende werden zij in de beeldvorming ook niet als ‘gevaarlijk’ bestempeld.

De vrouwelijke ‘Syriëgangers’ anno 2013-2015 spelen meerdere rollen binnen de organisatie van IS. Zij bekleeden voornamelijk de rol van moeder, opvoedster en lerares. Daarin komt een jihadistische versie van emancipatie naar boven. De vrouw is als een regisseur die het leven achter de schermen faciliteert. Het zijn de stenen waarop de Islamitische Staat voort kan bouwen. Daarmee is de rol die de *female foreign fighters* in 2013-2015 bekleeden van veel groter belang dan die van de vrouwen in de jaren zeventig. Uit dit onderzoek blijkt dat er veel verschil is tussen de *vermeende* rol die de *female foreign fighters* spelen en de rol die zij daadwerkelijk bekleeden – of in ieder geval de rol die zij zelf menen te spelen. Dat verschil is tegenwoordig groter dan in de jaren zeventig. Dit valt te verklaren doordat de angst die vandaag heerst binnen de samenleving vele male groter is dan de angst die heerste voor *female foreign fighters* uit de jaren zeventig. Hieruit blijkt dat de rol van *female foreign fighters* gedictieerd wordt door algemeen geldende rollen in de samenleving. Het is een weerspiegeling van de heersende cultuur.

Voor veiligheidsdiensten is het van belang hier op in te spelen. Er dient gehandeld te worden naar de daadwerkelijke rol die deze vrouwen bekleeden. Dit onderzoek heeft aangetoond dat er een duidelijk is tussen de beeldvorming over- en de daadwerkelijke rol van de *female foreign fighters*. Op dat laatste dienen de veiligheidsdiensten zich te concentreren. Dat maakt mogelijke interventies *evidence based*.

Er dient echter nog meer onderzoek naar de rol en beeldvorming over *female foreign fighters* gedaan te worden. Dit onderzoek was exploratief van aard, omdat het een van de eerste binnen dit veld was. Opvolgend onderzoek zou meer gevallen van *female foreign fighters* kunnen betrekken en bovendien niet gelimiteerd moeten zijn tot Nederlandse gevallen. Daarin is het ook belangrijk om inzicht te krijgen in de drijfveren van sommige vrouwen die zich er van weerhouden te gaan, of in een geval van Aïcha de redenen om weer terug te keren naar Nederland. Vaak zitten zij ‘gevangen’ in hun eigen beeldvorming. Daardoor kan zij moeilijk in de anonimiteit verdwijnen, hetgeen de kans vergoot dat ze opnieuw het verkeerde pad opgaat. Ook hier dienen de veiligheidsdiensten rekening mee te houden. Meer onderzoek hiernaar zou ervoor zorgen dat de Nederlandse regering soortgelijke gevallen een passend ‘deradalisatie’-traject kan aanbieden en daarmee deze vrouwen, als blijkt dat zij zich niet strafbaar aan een bepaald feit hebben gemaakt, weer kunnen laten verzinken in de vergetelheid. Net zoals Paula en Margot dat konden in de jaren zeventig. Dat is zowel in het belang voor de veiligheid van de vrouwen als de veiligheid van de Nederlandse Staat.

Bibliografie

Bronnen

Bommen voor el al. Vriendschap Arabier bijna fataal (1971, 10 september). *De Tijd: dagblad voor Nederland*.

Boos Palestinacomité: Geen terreurdekmantel (1974, 28 september). *Het Vrije Volk*.

Britse politie begint campagne gericht op moeders en dochters (2015, 18 maart). *het Parool*.

Bruidjes van de dood; Haagse moslima ziet hoe listige jihadloverboys piepjonge meisjes inpalmen (2015, 16 mei). *de Telegraaf*.

Dagelijks nieuwe jihadgangers (2014, 12 september). *de Telegraaf*.

De IRA: een terreurorganisatie met internationale contacten. Noordierse terroristen afhankelijk van buitenlandse steun (1988, 4 mei). *Reformatorisch Dagblad*.

De Rode Jeugd, een gewezen Hollandse stadsguerrilla. Iemand om zeep helpen is in onze ideologie vanzelfsprekend (1988, 16 augustus). *Reformatorisch Dagblad*.

Een warm welkom in Syrië (2014, 13 juni). *Leeuwarder Courant*.

El Al-vliegtuigen aan ramp ontsnapt (1971, 6 september). *Het vrije volk: democratisch-socialistisch dagblad*.

Hofstadverdachte Jermaine W. met gezin naar Syrië (2014, 5 september). *de Volkskrant*.

Ik was bang voor mijzelf (2014, 7 oktober). *de Volkskrant*.

Inmiddels ruim 40 Nederlandse vrouwen verhuisd naar kalifaat. (2015, 23 april). *de Volkskrant*.

Israël vindt belastend materiaal op Nederlanders: 'studenten waren op terreurmissie' (1974, 28 oktober). *De Telegraaf*.

Israëlische ambassade verbreekt zwijgen, Nederlanders werkten voor de terroristen (1974, 28 september). *Nieuwsblad van het Noorden*.

Journaliste geheime kampen op 't spoor? (1980, 15 juli). *Het vrije volk*.

Leide studentes vrijgelaten (1974, 22 oktober). *De waarheid*.

Mooie Angela ontkent rekruteren IS-bruidjes (2015, 11 april). *de Telegraaf*.

Nederlandse al 4 dagen in Noordierse cel (1980, 16 juni). *Nieuwsblad van het Noorden*.

OM ziet af van vervolging 19-jarige Syriëganger Aïcha (2015, 19 mei). *NRC Handelsblad*.

Onwetende meisjes als levende bommen in vliegtuig van El-Al (1971, 6 september).
Nieuwsblad van het Noorden.

Proces begonnen tegen Nederlandse studentes (1974, 11 oktober). *de Limburger*.

Proces begonnen tegen Nederlandse studentes (1974, 10 oktober). *Leeuwarder Courant*.

Rechtbank Belfast beslist over arrest Els van Hout (1980, 17 juli). *Leeuwarder Courant*.

Rechtszitting tegen Leidse studentes verdaagd (1974, 11 oktober). *Leeuwarder Courant*.

Seks en de Jihad; Reconstructie - Nederlandse moslima's vallen voor strijders (2015, 25 april).
Vrij Nederland.

Stoter Boscolo, B., Allahs vlag wappert in elke straat, zo zoet (2014, 12 juni). *het Parool*.

Literatuur

- Abels, P. (2007). 'Je wilt niet geloven dat zoiets in Nederland kan!': het Nederlandse contraterrorismebeleid sinds 1973, in Beatrice de Graaf en Isabelle Duyvesteyn (eds) *Terroristen en hun bestrijders: vroeger en nu*. Amsterdam. 121-128.
- Bakker, E. en S. de Leede, (2015). European Female Jihadists in Syria: Exploring an Under-Researched. *ICCT Background Note*. 4. [<http://www.icct.nl/download/file/ICCT-Bakker-de-Leede-European-Female-Jihadists-In-Syria-Exploring-An-Under-Researched-Topic-April2015.pdf>].
- de Graaf, B.A. (2014). De vlam van het verzet. Nederlandse strijders in het buitenland, vroeger en nu, *Anton de Kom-lezing*. Amsterdam.
- de Graaf, B.A. (2012). *Gevaarlijke vrouwen: tien militante vrouwen in het vizier*. Amsterdam.
- de Graaf, B.A. (2010). *Theater van angst: de strijd tegen terrorisme in Nederland, Duitsland, Italië en Amerika*. Amsterdam.
- Heijnsbroek, M. (2010). *Reisdoel Palestina*. Breda.
- Hoyle, C., A. Bradford en R. Frenett (2015). Becoming Mulan? Female Western Migrants to ISIS. *Institute for Strategic Dialogue*.
[http://www.strategicdialogue.org/ISDJ2969_Becoming_Mulan_01.15_WEB.PDF].
- Malcontent, P. (nog niet gepubliceerd). Hoofdstuk 5: De pech van Israël als tegenstander. De Nederlandse samenleving en de Palestijnse kwestie in de jaren zeventig.

- Quiggin, T. (2009). Understanding al-Qaeda's Ideology for Counter-Narrative Work. *Perspectives on Terrorism*, 3:2. 18–24
- Stormhoek, G. (2014). De oorlog in Syrië sinds 'Ghouta': van dieptepunt naar uitzichtloosheid. *Internationale Spectator*, 68:10. 17-21.
[http://www.internationalespectator.nl/system/files/20141000_is_art_stormbroek.pdf].
- Verbij, A. (2006). Westerse guerrilla's in Palestijnse trainingskampen. *Historisch Nieuwsblad*, 2. [<http://www.historischnieuwsblad.nl/nl/artikel/6760/westerse-guerrilla-s-in-palestijnse-trainingskampen.html>].
- Verbij, A. (2005). *Tien rode jaren: links radicalisme in Nederland 1970-1980*. Amsterdam.
- Von Knop, K. (2007). The Female Jihad: Al Qaeda's Women. *Studies in Conflict & Terrorism*, 30:5. 397–414.
- Woltjer, J.J. (2005). *Recent verleden, de geschiedenis van Nederland in de twintigste eeuw*. Amsterdam.

Websites

- Aïcha is unieke casus voor Nederland (2014, 21 november). *1 Limburger*.
[<http://www.1limburg.nl/aicha-unieke-casus-voor-nederland>].
- Anton de Komlezing (2014, 19 juni). *het Verzetsmuseum*.
[http://www.verzetsmuseum.org/museum/nl/bezoekersinfo/activiteiten_en_nieuws/activiteiten/2014/anton-de-komlezing].
- BBC: Aïcha, slachtoffer of verdachte? (2014, 22 november). *Wij blijven hier*
[<http://wijblijvenhier.nl/nieuws/bbc-aicha-slachtoffer-verdachte/>]. Bouman, K. (2014, 28 februari). 'Geradicaliseerde jongens blijven tot ze sterven'.
[<http://www.onderzoeksredactie.net/2014/02/28/2034/>].
- Carmen, Y. en H. Migron (2014, 19 oktober). New Trend in Al-Qaeda's Recruitment Efforts: American Muslims Should Carry the Burden of Jihad in U.S. *The Cyber and Jihad lab*.
[<http://cjlaboratory.org/latest-reports/new-trend-in-al-qaedas-recruitment-efforts-american-muslims-should-carry-the-burden-of-jihad-in-u-s/>].
- van Dieren, E. (2015, 20 mei). Jihadbruid Aïcha (19) wordt niet vervolgd.
[<http://www.libelle.nl/actueel/jihadbruid>].
- Debat in Maastricht over jihad en loverboys (2015, 28 april). *de Telegraaf*.
[http://www.telegraaf.nl/binnenland/23978794/_Debat_over_jihad_en_loverboys_.html].
- Dogger, H. (2010, 14 december). Verdacht van terrorisme: Leidse studentes in de cel.
[<http://www.npogeschiedenis.nl/andere-tijden/afleveringen/2009-2010/Verdacht-van-terrorisme-Leidse-studentes-in-de-cel.html>].

Dutch jihadi bride: 'Is she a victim or a suspect?' (2014, 23 november). *the Telegraph*.
 [http://www.telegraph.co.uk/news/worldnews/islamic-state/11247941/Dutch-jihadi-bride-Is-she-a-victim-or-a-suspect.html].

Ex-man jihadbruid: Aïcha had leuk leven in Syrië (2013, 23 november). *RTL Nieuws*.
 [http://www.rtlnieuws.nl/nieuws/binnenland/ex-man-jihadbruid-aicha-had-leuk-leven-syrie].

Facebook account 'Sinbad Hoofd Callemijn (Lina Lina)'
 [https://www.facebook.com/people/Sinbad-Hoofd-Callemijn/100007076675407].

Glossy 'Jihad Cosmo' combines beauty tips with suicide bombing advice. (2011, 13 maart).
The Daily Mail. [http://www.dailymail.co.uk/news/article-1365806/Glossy-Jihad-Cosmo-combines-beauty-tips-suicide-bombing-advice.html#ixzz3VQfpFKKX].

Jihadbruid lokt jonge meiden naar Syrië (2015, 7 maart). *de Telegraaf*
 [http://www.telegraaf.nl/binnenland/23772502/___Jihadbruid_lokt_jonge_meiden___html].

Kom ook naar het kalifaat, het eten is hier héérlijk (2015, 7 maart). *Algemeen Dagblad*.
 [http://www.ad.nl/ad/nl/1012/Nederland/article/detail/3890331/2015/03/07/Kom-ook-naar-het-kalifaat-het-eten-is-hier-heerlijk.dhtml].

Meisje (15) in Hilversum geronseld voor jihad in Syrië (2014, 28 juni). *The Post Online*.
 [http://nieuws.tpo.nl/2014/06/28/meisje-15-hilversum-geronseld-voor-jihad-syrie/].

Nationaal Coördinator Terrorisme en Veiligheid (2014, 12 november). Dreigingsbeeld
 Terrorisme Nederland, 37.
 [https://www.nctv.nl/onderwerpen/tb/dtn/actueeldreigingsniveau].

Ook Nederlandse meisjes naar Syrië (2015, 22 april). *Linda nieuws*.
 [http://www.lindanieuws.nl/dossiers/syrie/ook-nederlandse-meisjes-naar-syrie/].

Op de drempel van de ware strijd (2010, 21 september). *de Groene Amsterdammer*.
 [http://www.groene.nl/artikel/op-de-drempel-van-de-ware-strijd].

Provoost, F. (2010, 4 februari). 'Het was een hel': hoe twee Leidse studenten in een
 Israëlische cel belandden. [http://mareonline.nl/artikel/0910/19/11/achtergrond/].

Senator Pormes geroyeerd als lid GroenLinks (2005, 28 november). *Trouw*.
 [http://www.trouw.nl/tr/nl/4324/Nieuws/article/detail/1548514/2005/11/28/Senator-Pormes-geroyeerd-als-lid-GroenLinks.dhtml].

Stoter, B. (2014, 26 november). Mama, ik ga. *de Groene Amsterdammer*.
 [https://www.groene.nl/artikel/mama-ik-ga].

Syriëgangster Aïcha wordt niet vervolgd (2015, 19 mei). *de Volkskrant*.

[<http://www.volkskrant.nl/binnenland/syriëgangster-aïcha-wordt-niet-vervolgd~a4032275/>].

Tumblr account 'Battlefields of Syria' [<http://chehcLEAR.tumblr.com/>].

Tumblr account 'UMM LAYTH' [<http://fa-tubalilghuraba.tumblr.com/>].

Twitter account 'bint adam (mercedes)' [<https://twitter.com/mercedessx>].

Twitter account 'iMۈsۈۋۈمۈن' [<https://twitter.com/niqabiukht>].

Twitter account 'Oum Fudayl Muhajirah' [<https://twitter.com/oumfudayl>].

Twitter account 'Seeker Of Knowledge' [<https://twitter.com/aaqilah2020>].

Twitter account 'S. umm Abderrahmaan' [<https://twitter.com/sarahluyaine>].

Twitter account 'zainaba' [<https://twitter.com/UmmRaihanah>].

Wat zijn Zouaven? (2015, 19 januari). *Zouavenmuseum*.

[<http://www.zouavenmuseum.nl/zouaven.html>].